

Azərbaycan Prezidenti İranın xarici işlər nazirini qəbul edib

Prezident İlham Əliyev İran İslam Respublikasının xarici işlər naziri Məhəmməd Cavad Zərif qəbul etdi.

İran, Rusiya və Azərbaycan xarici işlər nazirləri arasında ilk görüşün Bakıda keçirilməsinin önəmini qeyd edən dövlətimizin başçısı üçtərəfli görüşün regional əməkdaşlığımızın tarixində yeni səhifə açacağına, bölgədə sülhün və sabitliyin möhkəmləndirilməsi üçün töhfə verəcəyinə əminliyini ifadə etdi. Azərbaycan ilə İran arasında siyasi, iqtisadi, təhlükəsizlik, enerji, nəqliyyat, terrorizmə qarşı mübarizə və digər sahələrdə əməkdaşlıq məsələlərinin bir daha nəzərdən keçiriləcəyinə toxunan Prezident İlham Əliyev hər iki tərəfin bu sahələrdə fikirlərinin üst-üstə düşdüyünü vurğuladı, səfərin ikitərəfli əlaqələrimizi əhatə edən bir sıra mövzular ətrafında fikir mübadiləsi aparılması üçün yaxşı fürsət yaratdığını bildirdi. Dövlətimizin başçısı İrana son səfərini məmnunluqla xatırlayıaraq İran İslam Respublikasının Prezidenti Həsən Ruhani ilə dünən baş tutmuş telefon söhbətində də bir daha səfər zamanı göstərilən qonaqpərvərliyə görə minnətdarlığını bildirdiyini dedi. Səfəri çərçivəsində bir sıra məsələlərlə bağlı razılıq əldə olunduğunu, çoxlu sayda sənədlərin imzalandığını qeyd edən Prezident İlham Əliyev bunun ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi üçün yeni imkanlar yaratdığını vurğuladı və bu səfəri tarixi səfər kimi dəyərləndirdi. Azərbaycan ilə İran arasında əməkdaşlıq əlaqələrinin ən yüksək səviyyədə olmasından məmnunluğunu bildirən dövlətimizin başçısı ölkəmizin mövcud əlaqələrini daha da inkişaf etdirilməsində maraqlı olduğunu dedi, qarşıya qoyulan məqsədlərə nail olunacağına əminliyini ifadə etdi. Prezident İlham Əliyev hər iki ölkənin beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində daim bir-birini dəstəklədiyini qeyd etdi.

İran İslam Respublikasının xarici işlər naziri Məhəmməd Cavad Zərif Prezident Həsən Ruhaninin salamlarını dövlətimizin başçısına çatdırdı. Prezident İlham Əliyevin İrana səfərini xatırlayan Məhəmməd Cavad Zərif bu səfərin ölkələrimiz arasında mövcud olan əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsinə tarixi töhfə verdiyini vurğuladı. İranın xarici işlər naziri Azərbaycanın təşəbbüsü ilə, Azərbaycan, İran və Rusiya prezidentlərinin razılığı əsasında həyata keçirilən üçtərəfli əməkdaşlıq formatının önəmini qeyd etdi. Azərbaycan və Rusiyadan olan həmkarları ilə əməkdaşlığın müxtəlif sahələri ətrafında müzakirələrə artıq başladıklarını bildirən Məhəmməd Cavad Zərif ölkələrimiz arasında tranzit, gömrük məsələləri, ekstremizmə qarşı mübarizə, həmçinin turizm, mədəniyyət və digər sahələrdə əməkdaşlıq üçün yaxşı imkanların olduğunu vurğuladı. Məhəmməd Cavad Zərif qeyd etdi ki, bu üçtərəfli format İranın həm Azərbaycan, həm də Rusiya ilə ikitərəfli münasibətlərinin genişləndirilməsi, həmçinin ölkələr arasında üçtərəfli əməkdaşlığın inkişafı üçün tarixi fürsət yaradır.

Prezident İlham Əliyev İran İslam Respublikasının Prezidenti Həsən Ruhaninin salamlarına görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını İran dövlətinin başçısına çatdırmağı xahiş etdi.

Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi

Baş redaktor: Yaşar Əliyev

İcraçı direktor: Bəhlül Seyfəddinova

Redaksiya heyəti: Nəriman Əbdülrəhmanlı, Feyziyyə, Nəringül Əliyeva, Rəbiqə Nazimqızı

Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır.

"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunub.

Tiraj: 1250. **Sifariş:** 990

Ünvan: Bakı, Topçubaşov küçəsi 74.

Telefon: 595 16 05.

E-mail: aydinyol.az@gmail.com

Qəzet Azərbaycan Respublikasının

Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib.

Şəhadətnamə nömrəsi: 3899

Prezident, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyev şəhid ailələrinin və yaralıların yaxınlarının bir qrupu ilə görüşüb.

Prezident İlham Əliyev deyib:

- Bildiyiniz kimi, aprelin 2-də erməni işğalçıları dövlətimizə qarşı növbəti silahlı təxribat törətmişlər. Hərbi mövqələrimizə hücum çəkmişlər. Mülki əhalini, kəndlərimizi atəşə tutmuşlar. Qəhrəman Azərbaycan Ordusu, qəhrəman əsgərlərimiz, zabitlərimiz düşmənin təxribatının qarşısını aldılar, düşməne layiqli cavab verdilər və təmas xəttində öz üstünlüklərini daha da möhkəmləndirdilər. Birinci dəfə deyil ki, erməni işğalçıları bu təxribatlara əl atırlar. Mən dəfələrlə demişəm ki, onlar işğal edilmiş torpaqları daim öz nəzarətində saxlamaq istəyirlər, sülh istəmirlər. Danışqlar prosesində özlərini qeyri-səmimi aparırlar. Beynəlxalq hüququn bütün normalarını, əxlaqi normaları pozublar. Mülki əhaliyə atəş açırlar. Bu hadisələrdən bir neçə gün əvvəl Azərbaycan-Ermənistan sərhədində - Qazax istiqamətində təxribat törətmişlər. Orada hərbiçilərimiz həlak olmuşdur. Bu hadisələr zamanı bizim kəndlərimizi daim atəşə tuturlar. Mülki əhalidən həlak olanlar var. Üç yüzə yaxın evə ziyan vurulub. Yəni, budur onların hərəkətləri. Azərbaycan əsgəri, Azərbaycan zabiti heç vaxt mülki əhaliyə qarşı vuruşmamışdır, vuruşmur və vuruşmayacaqdır. Biz öz torpağımızda vuruşuruq, öz torpağımızı qoruyuruq. Bizim işimiz haqq işidir.

Azərbaycan Ordusu bu dəfə də düşməne yerini göstərdi, onu yerinə oturtdu. Bu gün də biz tam üstünlüyü əldə etmişik. Buna baxmayaraq, biz bəyan etmişdik ki, birtərəfli qayda da atəşkəsə bərpə etməyə hazırıq, bir şərtlə, qarşı tərəf də atəşkəsə əməl etsin. Biz müharibə istəmirik. Biz istəyirik ki, məsələ sülh yolu ilə həll olunsun. Düzdür, bu, çətin prosesdir. Ancaq bilin ki, bütün əsas beynəlxalq təşkilatlar Azərbaycanın mövqeyini dəstəkləyir. BMT, ATƏT, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, Avropa Şurası - bütün bunlar həqiqəti əks etdirən, bizim mövqeyimizi dəstəkləyən qərar və qətnamələr qəbul etmişlər. Düzdür, hələ ki, bu qərarlar nəticəyə gətirib çıxarmayıb. Ancaq bu, məsələnin həlli üçün hüquqi əsasdır. Digər tərəfdən, Azərbaycan siyasi, iqtisadi cəhətdən bölgədə Ermənistan ilə müqayisədə böyük dərəcədə irəliyə getmişdir.

İlham Əliyev şəhid ailələrinin və yaralıların yaxınları ilə görüşüb

Bir daha demək istəyirəm, baxmayaraq ki, danışqlar nəticə vermir, biz yenə də bu danışıqlar prosesinə hazırıq. Bu təxribat erməni tərəfi ona görə törədib ki, onlara beynəlxalq ictimaiyyət, bu məsələ ilə məşğul olan vasitəçilər tərəfindən təzyiqlər artır. Artıq heç kimə sırr deyil ki, vəziyyət nədən ibarətdir. Kim işğalçıdır, kim işğal qurbanıdır. Ona görə, danışıqlar prosesini pozmaq üçün onlar bu təxribata əl atdılar. Bu təxribat nəticəsində biz şəhidlər verdik. Şəhidlərimiz olubdur, yaralılar var. Ancaq onu da bilməlisiniz, Azərbaycan xalqı bilir ki, düşməne çox böyük sarsıdıcı zərbə vurulubdur. Bunun günahkarları onlardır.

Bu gün mən döyüşlərdə qəhrəmancasına vuruşmuş hərbiçilərlə, yaralı uşaqlarımızla görüşdüm, onları təbrik etdim. Bir vətəndaş, Ali Baş Komandan, Prezident kimi onlara Azərbaycan xalqı, dövləti adından təşəkkürümü bildirdim. Biz onlarla fəxr edirik.

Sizə də öz minnətdarlığımı bildirmək istəyirəm ki, belə gözəl, vətənpərvər, bacarıqlı, cəsarətli övladlar böyütmüşünüz. Bax, onlar indi yaralı vəziyyətdə uzanıblar, yenə də deyirlər ki, istəyirik tezliklə buradan çıxmaq gedək döyüş bölgələrinə. Bu, Azərbaycan xalqının ucağıdır. Bu göstərir ki, bizim xalqımız nə qədər dəyərlidir, mətindir, vətənpərvərdir.

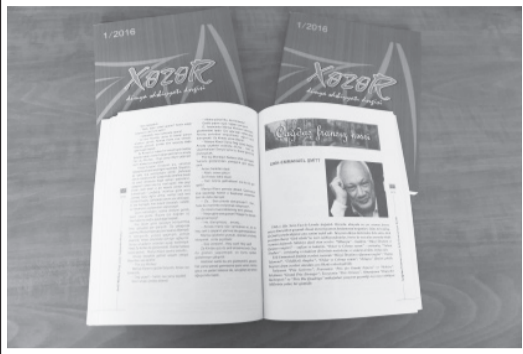
Uşaqlar müstəqillik dövründə formalaşsınlar. Onlar müstəqil Azərbaycan bayrağı altında böyüyüblər. Onlarda milli qürur hissi, milli ləyaqət hissi çox yüksəkdir. Mən həmişə demişəm ki, bizim bütün gənclərimiz vətənpərvər, Vətənə bağlı olmalıdırlar. Bax, sizin övladlarınız, yaxınlarınız o gənclərdəndir, onlar nümünədir.

Mən bir daha sizə təşəkkürümü bildirmək istəyirəm ki, Vətən üçün belə övladlar böyütmüşünüz. Onların çox gözəl gələcəyi olacaqdır. Onlar artıq sübut ediblər ki, dövlətimizin dəyərli vətəndaşlarıdır. Onlar gələcəkdə müxtəlif sahələrdə işləyəcəklər, kimi hərbi sahədə, kimi mülki sahədə. Ancaq onlar artıq sübut ediblər ki, doğrudan da layiqli vətəndaş kimi gələcəkdə Azərbaycanın özləri üçün yaxşı həyat qurmalıdırlar, quracaqlar. Biz onlarla, onları böyüdən valideynlərlə fəxr edirik. Həkimlər mənə deyirlər ki, yaralananların hamısı sağalacaq. Onların sağlamlığı tam bərpa olunacaqdır. Həkimlər əllərindən gələni edirlər və edəcəklər. Mən gəlmişəm ki, onlara və sizə təşəkkürümü bildirim. Bir daha deyim ki, ölkəmizin ərazi bütövlüyü Azərbaycan xalqının, hər bir

Azərbaycan vətəndaşının müqəddəs borcudur. Ölkəmizin ərazi bütövlüyü heç vaxt danışıqlar mövzusu olmayıb və olmayacaqdır. Əgər bu gün yenə də Ermənistan rəhbərliyi öz səhvlərini başa düşüb danışıqlar masasında özünü səmimi apararsa, əminəm ki, məsələnin sülh yolu ilə həlli üçün imkanlar var. Hər halda biz bunu istəyirik.

Bir daha demək istəyirəm, Azərbaycan bu gün də bəyan edir ki, birtərəfli qaydada bütün döyüş əməliyyatlarını dayandırır, amma bir şərtlə ki, qarşı tərəf bundan istifadə etməsin. Onlar da dayandırsınlar, oturduğu yerlərdə də qalsınlar, tərpənməsinlər. Biz öz torpağımızdayıq. Bizim başqa ölkənin torpağında gözümüz yoxdur. Heç bir başqa ölkənin torpağını işğal etməmişik. Amma heç kimə imkan verməyəcəyik ki, bizim torpağımızda hökmranlıq etsin. Artıq Azərbaycan dövləti də güclü dövlətdir, ordusu da güclü ordudur. Bax, bizim burada müalicə alan qəhrəman uşaqlarımız bunun ən gözəl sübutudur, təzahürüdür.

Bir daha sizə minnətdarlığımı bildirirəm. Allah sizə səbir versin. Yaxınlarınız, uşaqlarınız tezliklə sağalsınlar.

“Xəzər” dünya ədəbiyyatı jurnalının yeni sayı çapdan çıxdı

“Xəzər” dünya ədəbiyyatı jurnalının növbəti (1/2016) sayı nəşr olunub.

Jurnalın bu sayında:

- “Nobel kürsüsü” rubrikasında – Tomas Mannın “Venesiyada ölüm” hekayəsi və yazıçıdan sitatlar;
- “Azərbaycan ədəbiyyatı” rubrikasında Zahid Sarıtorpağın şeirləri;
- “Bəşəri poeziya” rubrikasında Geri Snayderin şeirləri;
- “Məktublar” rubrikasında məşhurların sevgi məktubları;
- “Absurd” rubrikasında Daniil Xarmsın “Yaşıl dəftər” silsiləsindən hekayələri;
- “Ədəbi irs” rubrikasında Jentil Markeşin “Portuqaliya əfsanələri”;
- “Çağdaş fransız nəsr” rubrikasında Erik-Emmanuel Şmittin “Oskar və Çəhrayı xanım” romanı;
- “İlahi keçid” rubrikasında Şəms Təbrizidən “Sufilər üçün qırx qızıl qayda”;
- “Roman” rubrikasında Haruki Murakaminin “Küləyin nəğməsini dinlə” əsəri;
- Rus poeziyasından Yevgeni Yevtuşenkonun şeirləri;
- Yapon ədəbiyyatından seçmə hekayələr və digər maraqlı yazılar təqdim olunur.

“Erməniləri yaxşı tanıyaq” kitabı təqdim olunub

○ Kitabevim.az mağazasında Həmid Aslanlı və Fəriz Əmirinin birgə yazdığı “Erməniləri yaxşı tanıyaq” kitabının təqdimatı keçirilib.

AzərTAC xəbər verir ki, tədbirdə tanınmış ziyalılar, elm və təhsil adamları, şair və yazıçılar iştirak ediblər.

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Elvin Əliyev kitab haqqında və müəlliflər barədə məlumat verib. Kitabın gənc nəsil üçün dəyərli bir mənbə olduğunu vurğulayıb.

Tədbirdə çıxış edən digər natiqlər Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsindən, son dövrlər erməni silahlı qüvvələri tərəfindən cəbhədə baş verən hadisələrdən və əsgərlərimizin qəhrəmanlıqlarından söz açıblar.

Sonda müəlliflər əsərin yazılma səbəbi və ideyası haqqında məlumat verərək imzaları ilə yeni kitabı tədbir iştirakçılarna hədiyyə ediblər.

BMT Baş katibi Azərbaycana xüsusi proqramla səfər edəcək

○ BMT Baş katibi Pan Gi Munun Azərbaycana səfəri ölkəmizin xarici siyasətində əlamətdar hadisəyə çevriləcək.

AzərTAC xəbər verir ki, bunu jurnalistlərə açıqlamasında mədəniyyət və turizm naziri Əbülfəs Qarayev deyib.

Nazir bildirib ki, BMT Baş katibi Sivilizasiyalar Alyansının aprelin 25-27-də Bakıda təşkil olunacaq 7-ci Qlobal Forumunda iştirak edəcək. “Biz bu səfəri gözləyirik. BMT Baş katibi ölkəmizə xüsusi proqramla səfər edəcək. Həmin proqramın təsdiq olunması üçün Bakıya xüsusi nümayəndə heyəti gələcək”, - deyərək mədəniyyət və turizm naziri vurğulayıb.

Multikultural Azərbaycanın zaman-zaman dünyada üf-füq kimi işıqlanan tarixi sədələri sanki qoca Avropanın miqrant problemlə tolerantlıq dəyərləri ilə sınağa çəkilərək, ağır əsrin çətinlikləri ilə üz-üzədir. Avropada təhsil alan tələbələr olaraq bu prosesləri daha yaxından izləyir, müzakirə edir, münasibətimizi bildiririk.

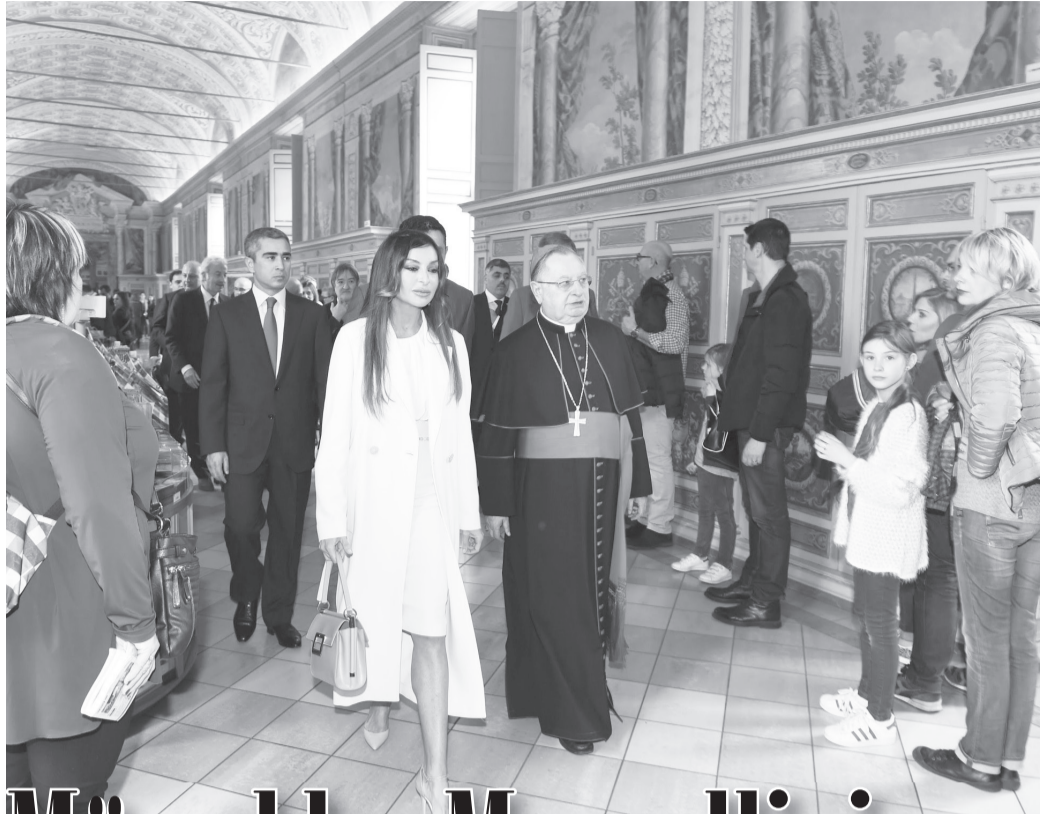
Məlum olduğu kimi, Avropada bəzi dövlətlərin köməyi ilə ərəb dünyasına tətbiq olunan süni sosial inqilablar, zorakılıq, qəddarlığın nəticəsi olaraq çəhrayı çevrilişlər müsəlman ölkələrində həyat təhlükəsi yaratdılar. Ümumiyyətlə, ancaq öz tarixi ənənələrinə, dəyərlərinə söykənən dövlətlər, cəmiyyətlər, xalqların yaşaya bilməsi və tərəqqisi faktı danılmazdır.

Ümummillilərimiz Heydər Əliyev mədəniyyətlərin, dillərin, dinlərin dialoqunu sabaha bir körpü, gələcəyin açarı kimi dəyərləndirərək ölkəmizə düzgün istiqamət verdi. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev isə 2015-ci ildə “Multikulturalizm ili” elan etməklə həmin humanitar siyasətin alternativini olmadığını təsdiqləmiş oldu.

Bu günlərdə Portuqaliyanın məşhur “Dnoticias.pt” portalında Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin Lissabon nümayəndəliyinin rəhbəri, Lusofona Universitetinin Beynəlxalq Əlaqələr Departamentinin direktoru, professor Terasa Damasionun təmsil etdiyi ali təhsil müəssisəsində “Azərbaycan multikulturalizmi” fənninin tədrisinin müdavimlər tərəfindən çox maraqla qarşılandığı qeyd olunub.

Xalqımızın tarixən formalaşmış multikultural ənənələrini inkişaf etdirən mövcud hakimiyyət ölkənin azyaşlı xalqlarının mədəniyyətini, dilini, adət-ənənələrini qoruyub saxlamaqla siyasi yolu düzgün istiqamətləndirir. Azərbaycan multikulturalizminin dünyaya tanınmasında Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, Milli Məclisin üzvü Mehriban xanım Əliyevanın fəaliyyəti dünya azərbaycanlıları tərəfindəndən də rəğbətə qarşılanmaqdadır.

Qədim tarixi və memarlıq baxımından xüsusi yeri olan Vatikandakı müqəddəs Marçellinio və Pietro katakombaları ən qədim xristian abidələri sırasındadır. Əvvəllər Romada müqəddəs Sebastian kilsəsinin altında yerləşən dəfn qalereyalarına katakombalar deyilirdi. İlk xristianlıq dövründə ən məşhur katakombalar İtaliyada olub. Tarixi mənbələrə əsasən, katakombalar II-IV əsrlərdə xristianlar tərəfindən dini ayinlərin icrası və dəfn mərasimləri üçün istifadə olunub.

Müqəddəs Marçellinio və Pietro katakombaları yeni qiyafədə

Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi multikultural dünyada yüksək dəyərləndirilir

Məlumatla görə, Romadakı katakombalar çox qədim şəbəkəyə malik olub, uzunluğu 150-170 kilometr təşkil edir. Burada 750 minə yaxın insan dəfn olunub.

İnsanlar burada mənsubiyyəti, vəzifəsi və s. mövqeyinə görə dəfn olunurdular. Roma katakombalarının ziyarətçilərinin sayı IX əsrdən azalmağa başlayıb. 600 il onlar haqqında məlumat olmayıb. 1578-ci ildə (XVI əsr) qazıntı apararı fəhlələr təsadüfən üzərində yazı və şəkillər olan daş plitələrə rast gəlirlər. Bununla Roma katakombalarının mövcudluğu ictimaiyyətə yenidən məlum olur və tədqiqat obyektinə çevrilir.

Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsü və dəstəyi ilə Vatikanda bərpa edilən müqəddəs Marçellinio və Pietro katakombalarının açılışında Azərbaycanın birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyeva bərpa ilə bağlı təqdimat mərasimində iştirak edərək demişdi: “Asiya və Avropanın arasında yerləşən ölkəmizin mədəni müxtəlifliyinə bu coğrafi ərazi öz təsirini göstərib. Tarix boyu bu qədim torpaqda müxtəlif dinlərin,

mədəniyyətlərin etnik qruplarının nümayəndələri sülh, qardaşlıq və hörmət şəraitində yaşayıblar. Minilliklərlə formalaşan bu ab-hava Azərbaycan cəmiyyətində qorunub-saxlanılıb. Azərbaycan bu gün çoxmillətli bir ölkədir və bu gün də tolerantlıq və dözümlülük ideyaları cəmiyyətdə çox güclüdür. Ölkəmizdə heç vaxt dini zəmində qarşıdurma olmayıb və olmayacaq”.

Vatikanın Mədəniyyət üzrə Pontifik Şurasının sədri, kardinal Sanfranko Ravazi Müqəddəs Marçellinio və Pietro katakombalarının məhv olmaq təhlükəsi ilə üzləşərkən onların bərpası ilə bağlı bütün dünya xristianlarına müraciət etdiyini, lakin müsbət cavab almadığını qeyd edərək, “Yalnız Heydər Əliyev Fondu bu çağırışı müsbət cavablandırdı”, - deyərək xatırlatmışdı ki, Roma katakombalarının bərpası Heydər Əliyev Fondu ilə Müqəddəs Təxt-Tac arasında 2012-ci ildə imzalanmış ikitərəfli sazişə əsasən həyata keçirilir.

İtaliya mətbuatı və ictimaiyyəti tərəfindən Fondun bu addımı mədəniyyətlərə-rası, dinlərarası dialoqun

inkışafına ən önəmli töhfələrdən biri kimi qiymətləndirilir. İtaliyanın və Vatikanın aparıcı KİV-ləri bu hadisəni möhtəşəmliklə əhatəli işıqlandırılıblar. “Avvenire” və “Nes.va” qəzetinin saytlarında, “Roma Sette” informasiya portalında yerləşdirilmiş yazıda Azərbaycanın birinci xanımı Mehriban Əliyevadan sitatlar gətirilib: “Bizim ən böyük dəyərimiz ölkəmiz və burada müxtəlif dinlərin bir arada mövcudluğudur”. Bu sırada İtaliyanın “La Repubblica” qəzetinin saytında yer alan geniş məqalə də əlavə edilə bilər. Vatikanda dini xəbərlərin yer aldığı ən nüfuzlu qəzetlərdən olan “L'Osservatore Romano”da kardinal Ravazinin bu tarixi hadisəyə müsbət münasibət bildiren yazısı yer alıb.

“Roma Sette” informasiya portalında, katolik xəbər agentliyi kimi tanınan “ACI stampa” media qurumunun saytında və KİV-lərdə xristian mədəniyyətinə verilən bu dəstək ətrafı işıqlandırılıb.

Eşgün RÜFƏTLİ,
Latviyanın Lusofona Universitetinin II kurs tələbəsi

Artıq neçə aydan bəridir ki, ARNK yanında Tərcümə Mərkəzində "İşlək orfoqrafiya lüğəti" üzərində iş gedir. Məqsəd, hazırda istifadədə olan "Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti"ndə yer almış minlərlə yazılışı səhv, qəliz ərəb, fars sözlərinin, mənası və mənbəyi bilinməyən söz və söz birləşmələrinin, müxtəlif şəkilçilər və hallandırmalarla artırılmış, bəzən iki-üç şəkildə verilmiş ifadələrin, eləcə də sahə lüğətlərinə aid terminlərin, dərman, kimyəvi element adlarının təmizlənməsi, əvəzində milli ədəbi nümunələrdən aranıb tapılmış sözlər daxil edilməklə, işlək, aydın dil vəsaitinin ərsəyə gətirilməsidir.

Adıçəkilən kitabdan, orfoqrafiya lüğəti qaydalarına uyşmayan sözlərin təsnifatını nəzərinizə çatdırır, oxucuların, dil və lüğət mütəxəssislərinin fikir və mülahizələrini, irad və təkliflərini gözləyirik.

"Aydın yol"

(Əvvəli ötən saylarımızda)

"Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti"ndən çıxarılan sözlərin təsnifatı

Orfoqrafiya lüğətinin tərfi: "Orfoqrafiya lüğəti - sözlərin düzgün yazılış qaydasını bildirən dil vəsaitidir".

Mənası anlaşılmayan sözlər	Yazılışı səhv sözlər və söz birləşmələri	Dialekt və ara sözləri	İşlənməyən ərəb, fars, rus və digər əcnəbi sözlər	Terminlər	Süni sözlər və söz birləşmələrindən düzəldilən qurama sözlər	Lüzumsuz sözlər və söz hallandırmaları
ayrıq	birincidərəcəli	aya (xitab)	biləks	araxnologiya	ayüzlülük	ayaqqabılı
bimiqdarlıq	buğdayıot	ayə (xitab)	biləyaqət	arajua	biməzmunluq	ayaqqabısız
bimis	çalbaşlı	aylan	biləzzət	araqat	binöqsanlıq	ayaqsız
binədarlıq	çalğıntı	aylana-aylana	bilxassə	araqatlı	bitlənib-sarınmaq	ayaqsızlıq
bipərvalıq	çalıcı	aylandırma	bilittifaq	araqonit	bintsarıma	ayamalı
birbaşağətmə	çamadanoğrusu	aylandırmaq	bilüküllüyə	arbolit	bintsarıyan	ayamasız
birbaşağətmə	çaparçı	ayrıla (qalmaq)	bilümmum	arbutin	binurluq	aydincasına
birbaşağurtarma	çapdanburaxan	birikdirilmə	bimacal	arenqa	biradikal	aydingörmə
birbaşağayzma	çapdanburaxılan	birikdirilmək	bimarxana	areometr	birailəli	aylıqçı
birbaşlıq	çapdanburaxılma	birikdirtmə	bimaristan	areometriya	birailəlik	aylıqlı
bircür-bircür	çapdanburaxma	birikdirtmək	bimaya	areopaq	birbişirim	ayparasız
bircüretmə	çapetmə	buğurlanma	biməhr	areopaq	birbriqadalı	ayransız
bircürə-bircürə	çapırtma	buğurlanmaq	bimədəd	areopiknometr	birbuğumlu	ayrantökən
bircürəlik	çapırtmaq	buğurlaşma	biməqam	areopiknometr	birbürcü	ayrılaşəkli
bircürlük	çarpanaqlı	buğurlaşmaq	bimərhəmət	argentit	birçərgəlik	ayrılaşəklik
birdənçəkən	çarpanaqsız	çal-çatlasın	biməsrəf	argentium-azid	bircinsiyyətlilik	aysız
birdənçəkəmə	çaşbaşqalma	çal-çayır	biməzə	argentometriya	bircinsiyyətlilik	azadca
birdurma	çaşbaşolma	çal-çevir	biməzmun	arginin	birçəksaxlama	azaltdırılma
birər-ikişər	çaşbaşsalma	çal-çəpər	bimiqdar	arxeqoni	birçəksaxlayan	azaltdırmaq
birhürgüclülük	çatlaqdaban	çal-xam-çalxam	biminnət	arxeqonili (-lər)	birdəfəli	azarladan
birxətərli	çatlaqdabanlı	çalı-çarpı	bimuzd	arxeomat (-lar)	birdərdli	azarladıcı
birikən	çavuşolma	çalı-çırpıq	bimümkün	arxeopteriks	birdərdli	azarlatma
birikinti	çayboyu	çalıxma	binam	arxespori	birdərdlik	azarlatmaq
birikintili	çaypualma	çalıxmaq	binəhayət	arxifonem	birdimdikli	azarlatmaq
birikintisiz	çaypuluvermə	çarpaz-çataq	binəkdər	arxikarp	birdimdiklik	azdırtmaq
biriyalıq	çəkistliketmə	çartıldağa-çartıldağa	binəzir	arximiset (-lər)	birdirsəkli	azobenzollu
birqasnaqlı	çempionolma	çaydaraq	binışan	arxiplazma	birdirsəklik	azobirləşmə
birməkilik	çesuçapaltar	çaylamaq	biniyaz	arxivolt	birdodaqlı	azotlaşdırılma
birrotorlu	çesuçapaltarlıq	çevrikə-çevrikə	binizam	arxivolt	birovçikli	azotlaşdırılmaq
birsevədalı	çeviklikgöstərmə	çevrikmə	binöqsan	arxont	birovçiklik	azotsuz
birüz	çevikolma	çevrikmək	binur	arid	birəğbətlik	azottoplayıcı
biryan	çevirib-asma	çezdirilmə	bipayan	arifmoqraf	birəhmlik	azuqəli
bitiklik	çevirib-asmaq	çezdirilmək	bipərva	arifmometr	birfonlu	azuqəsiz
bitiş	çək-çeviretmə	çezdirmə	birəğbət	arilfosfit	birkonturlu	babasilli
bitişverən	çəkiddəaldadan	çezdirmək	birəhm	ariometr	birqablı	babasilsiz
bitişvermə	çəkməçiliketmə	çezdirtmə	birənc	ariozo	birqat-birqat	babatlaşdırılma
bivariant	çəkməçiolma	çezdirtmək	birinc	aristro	birqiyətli	babatlaşdırılmaq
biz-çənə	çəkməçiolma	çezə-çezə	biriya	arkfunksiya	birqolluluq	badaqlatma
biz-dilaltı	çəmənili	çezmə	biruh	arkillit	birqulpluq	badaqlatmaq
bizimkili	çəmənilik	çezmək	birun	arkkosekans	birqulpluluq	badaqlı
bizimkisiz	çəm-xəmetmə	çəlikürək	bisəhib	arkkosinus	birquzulu	badalaqlamaq
biz-məməyəbənər	çəpdışli	çəlikürəkli	bisəbat	arkkotangens	birmənsəlilik	badalaqlanma
biznes-diaqram	çəpərboyu	çəlikürəklik	bisəbəb	arkoz	birmərhələlilik	badalaqlanmaq
biz-udlaq	çiçəkdərən	çənələşmə	bisəbəncam	arksekans	birmərtəbəlilik	badalaqlaşmaq
blokabənərlik	çığırğanlıq	çənələşmək	bisurət	arksinus	birməsləklik	badamvarılıq
blokaoşarlıq	çilik-çilikolma	çərməksiz	bisübut	arktangens	biroxluluq	badımcanlıq
boğazagələn	çilsifətölma	çərməlik	bisükun	arktoqeya	birölçülülük	baftalamaq
boğazagəlmə	çimizdirilmə	çətəllik	bişübə	arqazid (-lər)	birörtüklülük	baftasız
boğazaişləmə	çimizdirilmək	çətənsiz	bişümar	arqotizm	birrayonlu	baftatoxuyan
boğazaişləyən	çimizdirtmə	çətli	bitab	armokarkas	birtapmacalı	bağırış
boğmagöstərən	çimizdirtmək	çığan-bığan	bitablıq	armreslinq	birtay-tuşlu	bağırqanlıq
boğmagöstərmə	çırpıdaşıyan	çığ-bığ	bitaqət	armtronqit	birtəbəqəlilik	bağırsaqlı
bombaçılıq	çirtıqlayıb-oynama	çixıq-mıxıq	bitəcrübə	aromonit	birtəhərlik	bağırsaqsız
borlatma	çirtıqlayıb-oynamaq	çimildəmə	bitəqsir	arpedcio	birtutumlu	bağışlatdırma
borlatmaq	çirtıqlayıb-oynatma	çimildəmək	bitəqsirlik	arsen	biruhluq	bağışlatdırmaq
borotbağı	çirtıqlayıb-oynatmaq	çimildəşmə	bitərbiyə	arsenat	birüzlü	
boru-damaq	çirtmavurma	çimildəşmək	bitərəddüd		birvaxtlı	

(Davamı gələn sayımızda)

II YAZI

○ ...Bakının qaranlıq küçələri ilə gecənin bu aləmində bir fayton şütüyürdü. Arxa oturacağa qısılmış, başına qara buxara papaq qoymuş, əlində qiymətli əsa olan yaşlı adam məşhur Bakı milyonçusu Ağa Musa Nağıyev idi. Onunla üzbəüz dostu, Quba meydanındaki qoçu yığınaçında öz mərdliyi ilə ad çıxarmış dostu Ağaəli əyləşmişdi.

...Fayton Puşkin küçəsinə döndөрnməz bir qrup əlisilahlı adam qaranlıqdan çıxıb onlara doğru qaçdı. Sərnişinlər əsir alındı.

Musa Nağıyevin kişi sözü

İndi onlar üz-üzə, göz-gözə dayanmışdı. İki fərqli məfkurənin daşıyıcısı olan bu şəxslər ilk dəfə idi ki, qarşı-qarşıya gəlmişdi. 59 yaşlı neft milyonçusu Ağa Musa Nağıyev və 28 yaşlı bolşevik, "Koba" ləqəbli İosif Vissarionoviç Cuqaşvili. Sonradan dünyanın Stalin kimi tanıyacağı bu adamın həmin an gözlərini qan örtmüşdü. Bu qaranlıq zirzəmidə heç kimin görə bilmədiyi ölüm kabusu dolaşmaqdaydı!

Rütubət və tütün qoxusunun bir-birinə qarışdığı zirzəmidə neft lampasının hiss tutmuş şüşəsinədən güc-bəla ilə süzülən işıq selində ətrafdakıların üzünü görmək mümkün deyildi. Onsuz da Ağa Musa onların heç birini tanımırdı. 1910-cu ilin Bakısında belə səfil, təhlükəli işlərdə məşğul olanlar o qədər idi ki! Rus, erməni, gürcü və digər millətlərin nümayəndələri iş və çörək ümidi ilə dəstə-dəstə bu cənub şəhərinə axışır. Səhərdən-axşamədək qəpik-quruşa çalışan muzdurlar çox asanlıqla bolşevizm pərdəsi arxasında gizlənən quldurların təsiri altına düşürdü. Sel kimi axan neft pullarının parıltısı, Qərbdən gələn inqilab qoxusu Bakıda hər an partlamaq təhlükəsi olan mərmiyə çevrilməkdəydi. Vəziyyət o həddə çatmışdı ki, quldurlar artıq dövlətə meydan oxuyurdu. Nəzərə alsaq ki, M. Nağıyev həm də Bakı Dumasının qısnısı idi, deməli təhdidin bir ucu da gedib II Nikolaya çıxırdı...

Bayaqdan gözlərini qıyıb Nağıyevi canavar baxışları ilə hədəfə almış Koba keçib çirkli masanın arxasında əyləşdi. Ağa Musa yalnız bundan sonra zəif lampa işığında onun üzünü tam görə bildi.

- Əyləşin, cənab Nağıyev, bəlkə söhbətimiz uzun çəkdi.

Ağa Musa üçün stul qoydular. Əyləşdi. Koba çox sakit görünürdü. Ümumiyyətlə, Kobanı tanıyanlar onun ən mürəkkəb anlarda öz hisslərini cilovlamaq bacarığına, mətanəti və dəmir iradəsinə heyran qalırdı. Ehtiyatı heç vaxt əldən verməyən bu adamın üz cizgilərindən onun nə düşündüyünü anlamaq çətin idi. Hələ 1903-cü ildə Bakı jandarmeriyasında İ.Cuqaşviliyə açılmış cinayət işində onun üzütüklü şəkili vardı: arıq cüssə, sıx qara saç, nazik biğ, çöpür sifəti və sol qulağında xal. Sürgünlər, türmə və sərgərdan həyat onun görkəmini çox az dəyişmişdi. Quldurluq yolu ilə əldə etdiyi pulların hamısını Leninə və digər silahdaşlarına göndərərək, özünə bir qəpik belə saxlamır, acalavac dolanırdı.

Sükutu Ağa Musa pozdu:
- Siz kimsiz? Nə istəyirsiniz? Mən yaşda kişini bura niyə gətirmisiz?

Koba qarşısında mərd-mərdanə oturmuş milyonçunun suallarına dərhal cavab vermədi. Söhbət əsnasında bir müddət susub dinləmək, müsahibin hadisələrə reaksiyasını müşahidə etmək gənc İosifin uşaqlıq adəti idi. Bu qaradınməz gəncin kilsə xorunda oxuyanda da, Tiflisdəki ruhani seminariyasında təhsil alanda da nə düşündüyü bəlli olmazdı...

- Cənab Nağıyev, nə istədiyimizi yəqin başa düşürsüz. Biz bolşeviklər quldur deyilik! Biz çara qarşı mübarizə aparırıq! Partiya üçün çoxlu pul lazımdı. Başqa problemlər də var: qəzet (Koba "Bakinski raboçi" qəzetinin redaktoru idi) və mətbəə ("Nina" mətbəəsi) xərc istəyir...

- Deməli, öz pulumuzla bizi yıxıb sürümək istəyirsiniz? Bəs onda bu nə hoqqadı çıxarırsız? Gələydin kontora, deyəydin pul lazımdı da!

Koba acı istehza ilə qımışdı və gürcü dilində dodağının altında mızıldandı:

- Şən xarbixar, şentan puli ar qamova! (Xəsisin birisən, sənin canından pul çıxar?)

Gürcü dilində deyilmiş bu sözlər Ağa Musanın əsəblərini tarıma çəkmək məqsədi güdürdü. Koba zənnində yanılmamışdı.

- Bu şəhərdə hamı məni tanıyır. Sənin kimi minlərlə adama mən çörək verirəm! Pula görə də əyilməmişəm və heç vaxt da əyilmərəm. Şərəf mənimçün hər şeydən üstündür! Mən dağıdan yox, qurub-tikən adamam!

Ağa Musa Nağıyevin belə deməyə haqqı var idi. Hələ 10 yaşından limanda çuval daşıyaraq hamballıq etmiş, illərlə qazandığı qəpik-quruşu yığaraq kiçik torpaq sahəsi almışdı. Milyonlara aparın yol da məhz ilk neft quyusunun fontan vürməsi ilə başlanmışdı. 49 yaşında milyonçu olmuş Nağıyevin Bibiheybətdə və Qara şəhərdə iri neft mədənləri, neftayırma zavodları vardı. Bu sahədə gördüyü işlərin miqyasına görə II Nikolay Nağıyevi "neft kralı" adlandırır. Bakının inciləri sayılan bir çox möhtəşəm binaları Nağıyev tikdirmişdi (98 bina). Realnı məktəbinin hamiliyini öz üzərinə götürmüşdü, Şollar su kəmərinin çəkilişinə Tağıyevlə bərabər külli miqdarda pul qoymuşdu.

Ağa Musa hökmlə ayağa qalxdı:
- Mən ölümdən qorxan adam deyiləm. Oğlum İsmayılın vəfatından sonra dünyanın var-dövləti gözümədə deyil. Ancaq mənliyimi, bir də namusumu heç kimə qurban verməmişəm. Musa Nağıyev üçün bir kişilik, bir də kişi sözü hər şeydən ucadır!

...Onu dərhal azad etdilər. Deyilənə görə, Koba uzun illər bu mərd adamları görüşünü unuda bilmədi.

Fərhad SABİROĞLU

Getsəniz yaxşıdır

Fərhad
ABDULLAYEV

Ermənistan EA-nın Fəlsəfə, Sosiologiya və Hüquq İnstitutunun direktoru Gevork Poqosyan "Eurasia Daily Monitor"da bir məqalə ilə çıxış edib.

Müəllif yazır: "1991-ci ildən sonra Ermənistan əhalisi təqribən 1.5 milyon azalıb və proqnozlara görə, növbəti onilliklərdə bir o qədər azalacaq. Belə göstəricilər ermənilərin millət olaraq uzunmüddətli mövcudluğunu sual altına qoyur. Özü də Ermənistan əhalinin daha savadlı zümərəsi tərk edir".

...1984-cü ilin günəşli payız günlərindən birində Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində, Stepanakertdə "Məhsul bayramı" keçirilirdi. Yeri gəlmişkən, bu tədbir miqyasına görə 7 Noyabr və 1 May bayramlarından heç də geri qalmırdı.

AzTV-dən mən və operator Stepanakertə sükut hazırlamaq üçün ezam olunmuşduq.

Şəhər stadionu al-əlvan bəzədilmişdi. Rəsmi açılışda partiya komitəsinin katibi Gevorkov nitq söylədi. Sonra əmək kollektivlərinin nümayəndələri danışdı. Fəxri qonaqlar arasında Yerevandan gəlmiş bir şəxs diqqətimi cəlb etdi. O, toplaşanlara əvvəlcə rusca, sonra isə erməni dilində müraciət etdi. Yerli bələdçim (vilayət komitəsinin təlimatçısı) dedi ki, bu Hrانت müəllimidir, çox nüfuzlu adamdır, hətta katib də onunla hesablaşır.

Çıxışın erməni dilində olan bölümünün tərcüməsindən belə anladım ki, Hrانت gənclərə Ermənistanın ali məktəblərində güzəştli şərtlərlə təhsil almağı, SSRİ-nin müxtəlif şəhərlərinə gedib orada yaşamağı təklif edir: "Qoy görsünlər ki, ermənilər necə zəhmətkeş və mehribandır. Ermənistanı və erməniləri gecə-gündüz təbliğ edin, tariximizi döndə-döndə xatırladın..."

Bayram tədbiri bitdikdən sonra bizi Gevorkovun kabinetinə apardılar. Vilayət katibi söhbət əsnasında çox ısrarla bir xahişini səsləndirdi:

- Qeyri-rəsmi qonağım olan Hrانتın efrədə görünməsinə istəməzdim. O, bir qədər çılğın adamdır və fikirləri Kommunist Partiyasının məramı ilə uzlaşmaya bilər.

Təəcübümü gizlədə bilmədim:

- Axı o tribunada sizin yanınızda dayanmışdı, bütün kadrlarda görünür.

- Elə verin ki, efrədə düşməsin, Bakıda düzgün anlaşımlar...

İllər ötəndən sonra anladım ki, bu "qeyri-rəsmi" qonaq Daşnaqsütün partiyasının gizli emissarı imiş.

Bu hadisəni ona görə xatırladım ki, hələ sovet dönməndə daşnaqlar gənclərə "isti" ölkələrdə kök salmaq ideyasını təbliğ edirdilər. Nə əkmışdinizsə, qarçınıza çıxmadım, cənablar?

Məqalədən sitat: "Söhbət təkcə rəqəmlərdən getmir. Ermənistandan başqa ölkələrə iş tapmaq məqsədi ilə gələnlərin 55-60 faizi yüksək səviyyəli mütəxəssislərdir. Daha bir neqativ tendensiya odur ki, gənclərin 40%-dən çoxu təhsil almaq, işləmək, yaşamaq və ya nikaha girmək məqsədi ilə çıxıb gedirlər". Erməni sosioloqun qənaətinə, İrəvan emiqrasiyanın dayanmasına ümid edə bilməz, ancaq "erməni xalqının gələcəyinin olması üçün o, "sirkulyasiya edən miqrasiya" nı stimullaşdırmalıdır".

Bəlkə hay-küy əvəzinə gedənlərin qarşısını kəsib səbəbini soruşasınız?! Amma cavabında nə eşidəcəyinizi yaxşı bilirsiniz: "ara, iş yox, pul yox, çörək yox! Torpağı yeməyəcəyik ki!"

Amma bu gün ermənilər yemək ucbatından yox, qorxudan qaçır. Azərbaycan Ordusunun uğurlu hərbi əməliyyatlarından sonra Xankəndi, Şuşa xeyli boşalıb, buranı 3 mindən çox erməni tərk edib. Çox güman ki, bütün bunlar erməni eksperti narahat etmir və o, hətta çıxış yolu da göstərir: "8 milyonluq diaspor tərəfindən ermənilərin bura cəlb olunması üçün addımlar atılmalıdır. Suriyadakı 150 minlik erməni icmasından Ermənistan yalnız 7 min nəfəri qəbul edə bilər".

İndi təsəvvür edin ki, bu aclar dünyaya səpələnərək ağlaya-ağlaya öz "parlaq" keçmişlərindən, "şanlı" tarixlərindən ağzıdolusu danışacaqlar. Məni bir sual maraqlandırır: Bundan belə Qarabağda kim quldurluq eləyib azərbaycanlılara xaincəsinə güllə atacaq? İşğal etdiyiniz torpaqlarda kəndləri, şəhərləri, tarixi abidələri kim viran qoyacaq? Və bir də... "Məhsul bayramı"nda bizdən oğurladığınız melodiyaların sədalara altında kim rəqs edəcək?

Amma getsəniz yaxşıdır. Qoy sizi bütün dünya "tənqis"!

Aprelin 2-nə keçən gecə başlanan və üç gün davam edən lokal müharibə 23 il ərzində daşlaşmış bəzi şübhələri misqal-misqal əridə bildi. Milli birliyin əslində ən böyük mənavi dirilik olduğunu sübut edən üçgünlük savaşı ikinci Qarabağ müharibəsi kimi tarixə düşə bilməsə də, çox vacib missiyaları yerinə yetirə bildi. Anladığımız ki, üç gün Vətən üçün 23 ilə bərabər olarmış. Anladılar ki, (təkcə ermənilər yox!) 23 ildə görülə bilməyən işləri bir neçə günə də sığdırmaq olar.

Müdafiə Nazirliyinin rəsmi məlumatında üçgünlük savaşda ermənilərin 200-dən çox ölü, 500-ə qədər yaralı verdiyi göstərilir. Üstəlik, düşmənin 50-ə qədər zirehli hərbi texnikası və tankları da sıradan çıxarıldı.

Aprelin 5-də qarşılıqlı razılaşma ilə müvəqqəti də olsa, saxlanılan savaşda, çox təəssüf ki, biz də 29 şəhid verdik. Amma şəhidlərin qanı Avropa Şurası, ATƏT və onun Minsk Qrupunu, BMT, NATO kimi dünya təşkilatlarını danışımağa sövq etdi.

Sabir Rüstəmxanlı, Xalq şairi: "Hamı başa düşdü ki, xalq lazım olanda bir olmağı bacarır"

Müstəqilliyimizin ilk illərində, milli hərəkət meydanlarında xalqın, həm də bacardığı qədər səngərdə əsgərin yanında olmuş Sabir Rüstəmxanlı da bugünkü döyüşlər barəsində çox nikbin danışır. Xalq şairinin ən çox ürəyincə olan məqam isə xalqda, əsasən də gənclərdə birliyin, döyüş şövqünün titrəməsi olub:

"Xalqın 1990-cı illərin əvvəllərində müşahidə olunan döyüş ovqatı, savaş əzmi ilə indiki ovqat, qələbə inamı arasında heç bir fərq yoxdu. O zaman da xalq Qarabağ məsələsində çox inamlı idi. Ermənilərin haqsız olduğunu bilirdi. Buna görə də yüz minlərlə insan küçələrə çıxırdı. Qarabağı müdafiə etmək üçün könüllü dəstələr yaranmışdı. İndi də lazım olsa, mülki əhali silahlanıb könüllü cəbhəyə getməyə hazırdı. Odur ki, xalqın o vaxtkı ilə indiki inamı arasında heç bir fərq görmürəm. Fərq ayrı məsələdə idi. Dövlətin başında duran o vaxtkı rəhbərlər Qorbaçova inanıb adi ov silahlarını da əhalidən yığmışdılar. Xalqın özünümüdafiə imkanlarını zəifləmişdi. Mərkəz bu tərəfdən bizlərin əliylə silahlarımızı alır, amma o biri tərəfdən erməniləri daha yaxşı silahlandırır. Bizim rəhbərlər də məsələnin həllində Moskvaya ümid edirdilər.

Müharibə başlayanda artıq millət özü silahlanmağa başladı. Xalq özünümüdafiə dəstələri yarandı. Dövlətlə xalq arasında birlik, bir-birini anlama hissi yox idi. Dövlətin başında dayanan rəhbərlər xalqdan çox ehtiyat edir, onun silahlı dəstələrindən qorxurdu. Elə həmin rəhbərlər xalqın təzyiqi ilə də hakimiyyətdən uzaqlaşdı. Təəssüf ki, bu hadisələr Qarabağ məsələsinə də mənfi təsir etdi.

İndi vəziyyət tamam ayrı cürdü. Hamı bir daha başa düşdü ki, bu xalq lazım olan zaman da bir olmağı çox gözəl bacarır.

Əhalinin savaş əzmi olmadığını, müzakirələrin cəbhədə deyil, yalnız sülh danışıqları ilə həllinə ümid edən, insanların birliyinə inanmayan bəzi daxili və xarici qüvvələr nə qədər yarıldığını gördülər. Son hadisələr göstərdi ki, xalq ehtiyat yaranacağı halda dövlətlə həmfikir olur və vacib olan birliyi yada bilir. Bu gün insanlarda, xüsusən də gənclərdə savaş əzmi çox yaxşı inkişaf edib. Amma bizdə bu savaş əzmi, qələbəyə inam hər zaman olub. Əsas iş ondan necə istifadə edilməsidir".

Aqil Abbas, millət vəkili, yazıçı: "İndi göydən mərmə tökülsə də, adamlar buranı tərk etməz"

Çox təəssüf ki, 1990-cı illərin əvvəllərində başlanan və bitən birinci Qarabağ savaşında bugünkü imkanlarımız olmadığı üçün gözəl torpaqlarımızı itirəsi olduq.

Mövzu barəsində danışan ziyalılar birinci Qarabağ savaşında əsgərlərlə bərabər səngərdə olan tanınmışlardı. Birinci savaş, onun çətinliklərini gözləri ilə gördən ziyalılarımız bugünkü müharibə ilə öz gördükləri savaş arasında müqayisə aparırlar. Oxşar və fərqli cəhətləri səsləndirdilər. Birinci Qarabağ savaşında hər zaman əsgərin yanında olan, müharibədə gördüklərinin kiçik bir hissəsini məşhur "Dolu" romanında əks etdirən millət vəkili, yazıçı Aqil Abbas qısamüddətli müharibəni elə cəbhə xəttində olan zaman dəyərləndirdi. "İndi olduğum kəndə axşam mərmə düşüb, amma adamlar buranı tərk etmək barəsində qəti düşünmürlər" deyərək, söhbətə başlayan yazıçı hər iki müharibə barəsində mülahizələrini bu cür ifadə etdi:

"1990-cı illərin əvvəllərindəki birinci Qarabağ savaşını indi ki qısamüddətli müharibə arasında xeyli fərq oldu. O zaman əsasən könüllülər vuruşurdu. Amma indi peşəkar ordu düşmənlə mübarizə aparır. İndi o vaxtkından fərqli olaraq, peşəkar ordumuz və bütün dünyaya, Obamasına da, Putininə də öz sözünü deyən Ali Baş Komandanımız var. Baş Komandan yerindədirsə, əsgər də yerindədir. Ona görə də ermənilərin gözlərini çıxartdıq, onlar da qaçıb getdilər. Ağdamdan hücum edəndə bütün Şuşa boşaldı. Çünki göstərdik ki, güc birlikdədir. Birinci əsas fərq ordumuzun peşəkarlığı, əsgərlərimizin öz işini yaxşı bilməsi oldu. Camaatımızı da gördünüz. Səngərə girmək istəyirdilər. Hamı əsgərin yanında idi.

İkinci fərq isə budur: birinci savaşda əsgər az qala səngərdən qaçır. Ona baxan mülki əhalinin də canına qorxu düşürdü. Amma indi göydən mərmə tökülür. Heç kəs qaçmır. Çünki əsgər düşməni bu tərəf buraxmayacaq. Mən bu saat cəbhəyəni ərizidəyəm. Axşam mən olduğum kəndə qrad düşmüşdü. Fərqlər çoxdu. Sadəcə, vaxt qıtlığından danışa bilmirəm. Cəbhəyəni başqa kəndlərə də gün ərzində baş çəkməliyəm".

Nurəddin Mehhdixanlı, Xalq artisti: "Üç il döyüşən şəxs kimi indiki gəncliyimizlə fəxr etdim"

Birinci Qarabağ müharibəsində düşməne qarşı 3 il sərəsər səngərdə vuruşan Xalq artisti Nurəddin Mehdxanlı üçgünlük mübarizənin sonucunu əsl qələbə kimi dəyərləndirdi. Həm bir ziyalı, həm də keçmiş döyüşçü kimi aprel savaşlarını incələdi:

"O zaman bu məsələlər başlayanda Azərbaycan hələ müstəqilliyinə tam qovuşmamışdı. Biz SSRİ deyilən bir dövlətin tərkib hissəsi idik. Amma elə SSRİ-nin tərkibində ola-ola da Qarabağda baş verən hadisələrə qarşı etirazımızı bildirirdik. Sonrakı mərhələdə Azərbaycan öz müstəqilliyini elan edəndən sonra Moskva tərəfdən, bizə münasibətdə təbii ki, tərribatların da sayı çoxaldı.

Birinci Qarabağ müharibəsinin baş verdiyi 1990-cı illərin ilk çağlarında vəziyyət çox ağır idi. Bizim ordumuz, silahımız, cəbhəxanamız yox idi. Bütün yararlı silahlar yığılırdı. Bir tərəfdən adi ov tüfəngləri də bizdən alınır, o biri tərəfdən isə ermənilər silahla təmin edilirdi. Azərbaycan xalqında o zaman da indiki kimi savaş ruhu var idi. Savaş ruhunda, torpağa sevgidə, vətən uğrunda şəhid olmaq istəyi indi müşahidə etdiyimiz istək arasında heç bir fərq yox idi. İndi döyüş ruhumuz necə yüksək səviyyədədirsə, o zaman da belə idi.

Fərq ondadır ki, silahsız, əliyalın bir xalq rusun vasitəsilə silahlanmış düşmənlə mübarizə aparırdı. O zaman antiazərbaycan dəstələrinin at oynatdığı bir Azərbaycan var idi. Dost kimdi, düşmən kim məlum deyildi. Onda bunu ayırd eləməyin çox çətin olduğu, kaosun hökm sürdüyü, əsasən Rusiya hərbi qüvvələri tərəfindən vurulan, təcavüzə məruz qalan bir Azərbaycan var idi. İndiki Azərbaycan isə tamamilə fərqlidir. Artıq dünyanın ən son, ən yeni silahları ilə təchiz olunmuş bir orduya sahib Azərbaycan var. Bu gün öz iqtisadiyyatını yüksək səviyyədə qurmuş bir Azərbaycan var. Özünün xarici siyasətini və diplomatik gedişlərini çox dəqiq şəkildə yerinə yetirən bir Azərbaycan var.

Bu dövlətin başında harda, nə zaman, hansı qərarlar verməyi yaxşı bilən, yüz ölçüb bir biçən Ali Baş Komandan var. O zaman cəmi iki hərbi təyyarəmiz var idi. Onun da birini vurub saldılar. Amma indi havadan idarə olunan hərbi sursatlar, dünyanın cəmi bir neçə ölkəsində olan, havada, suda, quruda müdafiə üçün istifadə edilən hərbi texnikamız var. Ən sevindirici məqam budur ki, indi onları azərbaycanlı oğullar idarə edir. Havada, dənizdə və quruda nəyin uğrunda vuruşduqlarını yaxşı bilən peşəkar döyüş əsgərlərimiz var. Son hadisələr də göstərdi ki, bu xalqın idarəetmə mərkəzi bir olanda hər şey etmək mümkündür.

Qələbə əzmi 3 gün

Düşmənin 23-24 il möhkəmlənmiş müdafiə sistemlərini bugünkü ordumuz cəmi saata darmadağın etdi. Bu o deməkdir ki, o zaman bizim layiqli müdafiəçilərimiz yox idi. Qonşularımızın bəziləri bizi müdafiə etməkdən qorxurdular. Bəziləri, ümumiyyətlə, bizi istəmiridilər. Birinci savaşda silahsız, sursatsız, dağınıq olmağımıza baxmayaraq, daxili xəyanətlər olmasaydı biz yenə də qalib gələrdik.

Amma indi hamı gördü ki, cəmi üç gün ərzində necə hərbi nailiyyət əldə etdik. Əlbəttə, heç kəs istəməzdi ki, şəhid verək. Çox təəssüf ki, şəhidlərimiz də oldu. Amma Azərbaycanın getdikcə artan siyasi nüfuzu, nüvə ölkəsi olmaya-olmaya Nüvə Ölkələri Sammitində iştirak etməsi düşmənin yeni tərribatına səbəb oldu. Təbii ki, biz məsələlərin masa üzərində, sülh yolu ilə həll olunmasını istəyirik. Amma qarşı tərəf buna sövq edirsə döyüşlə qarşılıq vermək gücündəyik. Bunu bütün dünyaya göstərdik. Son hadisələr həm də dünyaya bir mesaj idi.

15 il bundan əvvəl bizi müdafiə edən dövlətlər yox idi. Amma bu gün Pakistan kimi nüvə ölkəsi bizimlədir. Bəyan edir ki, əgər üçüncü bir ölkəsi müdaxilə edərsə, biz də Azərbaycan tərəfdən müharibəyə qoşulacağıq.

Dünyanın güclü orduya sahib olan başqa bir ölkəsi - Türkiyə Cümhuriyyəti də hər zaman bizimlə olduğunu deyir. Gürcüstan, Belarusiya, Orta Asiya dövlətləri, bu günə qədər bizi saymayan AŞPA hamısı bizimlə razılaşdığını bildirir.

Ömrünün ən azı üç ilini düşməne qarşı döyüşən bir adam kimi deyə bilərəm ki, mən öz gənclərimizlə fəxr etdim".

Elmin NURİ

Strateji mövqeyi və zəngin karbohidrogen ehtiyatları ilə seçilən Xəzər dənizi hövzəsi müxtəlif iqtisadi və ticari maraqların daim rəqabətdə olduğu bir məkandır, Azərbaycan isə hazırda bu regiona nüfuz etmək istəyən böyük dövlətlər tərəfindən vacib geostrateji və iqtisadi dayaq nöqtəsi kimi nəzərdən keçirilir.

Xaqan MƏMMƏDOV

Cənubi Qafqaz regionu böyük inkişaf potensialına malikdir – bunu sözügedən ərazilərin resursları, geosiyasi mövqeyi, buradakı ölkələr üçün ümumi səciyyə daşıyan mənəvi-mədəni irs və s. kimi faktorlar şərtləndirir. Lakin bu potensial yalnız siyasi və hərbi-siyasi stabil şəraitdə reallaşdırıla bilər. Digər hallarda bir çox obyektiv və subyektiv səbəblər bu imkanların reallaşmasına əngəl törədir ki, bunlardan biri də etnik konfliktlərdir.

Ərazinin inkişaf tarixinin təhlili göstərir ki, Qafqaz böyük imperiyaların iştilasına məruz qaldıqdan sonra region dünyanın ən qeyri-stabil rayonlarından birinə çevrilib. «Soyuq müharibə» başa çatdıqdan sonra Avrasiyanın enerji ehtiyatları və onların daşınması üzərində nəzarət məsələsi gündəmə gəlmişdir. Hazırda regionda neft və geosiyasi nüfuz uğrunda mübarizəyə yalnız ölkələr yox, özəl kompaniyalar da qoşulublar.

Qafqazdakı münafişə ocaqları həm region dövlətlərinin mövqeyinə və imkanlarına, həm də bütövlükdə MDB-nin geosiyasi vəziyyətinə təsir göstərir. Belə ki, region ölkələri istər Şimal və Cənub, istər Sə Şərq və Qərb arasında nəhəng nəqliyyat-kommunikasiya dəhlizi yaratmaq şansı əldə ediblər. Milli təhlükəsizlik, konfliktlərin həlli, davamlı sülhün və sabitliyin yaradılması məsələləri ilə bağlı Qafqazın yeni dövlətlərinin qarşısında ciddi problemlər durur.

Neft uğrunda mübarizə, millətlərarası ixtilaf, qeyri-müəyyənlik, Qafqazın təhlükəsizliyini təhdid edən faktorlardır. «Tarixi torpaqlar»ı birləşdirmək üçün dəridən-qabıqdan çıxan erməni separatçıları DQMV-nin erməni əhalisinin hüquqlarını qorumaq bəhanəsiylə böyük iddialar irəli sürməkdədir. Onların məqsədi ilk növbədə etnik prinsiplər əsasında administrativ bölgünün aparılmasına nail olmaqdır. Nəticə etibarilə, bu hərəkətlər ərazinin qeyri-erməni əhalisinin sıxışdırılıb çıxarılmasına, dinc sakinlərə qarşı terror aktlarının həyata keçirilməsinə, «etnik təmizləmə» siyasətinin aparılmasına gətirib çıxardır. Unutmayaq ki, bütün bu cinayət tərkibli hadisələr «tarixi ədaləti bərpa etmək» çağırışları ilə müşayiət olunurdu.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu və ya digər torpaqlarda kimin daha əvvəl məskunlaşması ilə bağlı mülahizələr, müasir sərhədlərin hansı əsaslarla təftiş edilməsi cəhdləri heç vaxt səmərəli nəticələr verməyib, əksinə, həmişə millətçiliyi və münafişələri daha da qızışdırıb. Erməni separatizminin hərəkətverici faktoru «tarixi ədalətsizlik»lə bağlı onların şüurunda formalaşmış təsəvvürlərdir. Onların milli ideyasının özünəməxsus «motor»u rolunda isə Avropa və ABŞ-dəki çoxsaylı erməni diasporları çıxış edir. Bunlar, bir qayda olaraq, yaxşı təşkilatlanmış, öz vətənləri ilə əlaqələrini qoruyub saxlamış diaspor cəmiyyətləridir.

Ermənistanın əksər rayonlarında, eləcə də, DQMV-də azərbaycanlılarla ermənilər onilliklər boyu birgə yaşadıkları üçün, bu regionda dinc yolla monoetnik dövlətin yaradılması mümkün deyildi.

«Soyuq müharibə»dən sonra meydana gəlmiş Ermənistan - Azərbaycan - Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin öz tarixəsi var. Hadisələri doğru-düzgün təhlil edə bilməyimiz üçün, qısaca olaraq, konfliktin tarixinə nəzər salaq.

«Erməni məsələsi»nin ilk rüşeymləri hələ XVIII əsrdə cücməyə başlamışdı. Bütün Türkiyə ərazisinə yayılmış ermənilər özlərinin ticarət burjuaziyasını formalaşdırmağa nail olmuşdular. Qərb kapitalizmi Yaxın Şərqə nüfuz etməyə başladığından sonra, Qərb dövlətləri orta səviyyəli erməni burjuaziyasının dəstəyini əldə edərək, Türkiyənin natural təsərrüfatını dağıtmaq məqsədi ilə onlardan istifadə etməyə başladılar. Bir yandan çar Rusiyası, «Xristianları müsəlman Türkiyəsinin zülmündən azad etmək» şüurları ilə pərdələndirərək, Qara dəniz, Bosfor və Dardaneli ələ keçirməyə çalışır, digər tərəfdən isə, Yaxın Şərqdə Rusiyanın əsas rəqibi olan İngiltərə onun bu cəhdlərinin qarşısını alaraq, öz niyyətlərini gerçəkləşdirməyə səy göstərirdi. İngiltərə ermənilərə «dənizdən dənizə, Böyük Ermənistan» vəd etmişdi. Eyni zamanda İngiltərə Türkiyə ilə məxfi müqavilə əsasında Kipri ələ keçirmiş, əvəzində isə Rusiya təhlükəsinə qarşı birgə fəaliyyət göstərəcəyinə söz vermişdi. Beləliklə, Türkiyə erməniləri himayədən məhrum oldu. Lakin buna baxmayaraq, erməni separatçıları «Böyük Ermənistan» sevdasından əl çəkmədilər.

Azərbaycana gəlincə, XVIII əsrdə «parçala, hökm sür» siyasətini əldə rəhbər tutaraq, Azərbaycana yiyələnmək istəyən qüvvələrin mübarizəsi Bakı, Qarabağ, Quba, İrəvan, Naxçıvan və s. kimi xanlıqların meydana gəlməsinə gətirib çıxardı. XVIII-XIX əsrlərin qovşağında Qafqazda nüfuz savaşı aparan İran, Türkiyə və Rusiya arasında ziddiyyətlər kəskinləşdi və bu, Azərbaycan xalqının taleyinə təsirsiz ötürmədi.

Çoxsaylı elmi araşdırmalar nəticəsində sübuta yetirilib ki, e.ə. III əsrdən XIX əsrə, yəni Rusiya imperiyasının tərkibinə daxil edildiyi vaxta qədər, Qarabağ həmişə tarixi Azərbaycan dövlətlərinin ayrılmaz tərkib hissəsi olub.

1721-ci ildə İsvəçlə Nişad sülh müqaviləsini imzaladıqdan sonra Rusiya çarı I Pyotr Xəzər dənizi hövzəsindəki torpaqlara göz dikdi və 1723-cü ildə Bakını işğal etdi. Əsasən müsəlmanların məskunlaşdığı bu ərazilərdə möhkəmlənmək üçün I Pyotr müəyyən tədbirlər görməyə başladı. O, xristianların, o cümlədən də ermənilərin bu torpaqlara köçürülməsini zəruri hesab edirdi. I Pyotrün yürütdüyü bu siyasəti sonralar çar Rusiyanın başqa hökmdarları davam etdirdi. 1802-ci ildə çar I Aleksandr N. Sisyanova məktubunda yazırdı: «Nəyin bahasına olursa olsun, bu və ya digər Azərbaycan xanlıqlarında ermənilərdən istifadə olunmalıdır». Çar Rusiyanın imperiya siyasətinə alət olmuş erməni millətçiləri fürsətdən istifadə edərək, «Böyük Ermənistan» xülyasını hər vaxtla gerçəkləşdirməyə çalışırdılar. General Yermolov 1817-ci ildə Qafqaza gəldikdən sonra, demək olar, bütün xanlıqlar öz müstəqilliyini itirdi, Qarabağ hakimi Mehdiqulu xan İrana sığınmağa məcbur oldu. Türkmənçay müqaviləsinin (10 fevral, 1828-ci il) 3-cü bəndinə əsasən İrəvan və Naxçıvan xanlıqları da Rusiyanın tərkibinə daxil edildi. Türkmənçay müqaviləsi bağlandıqdan dərhal sonra I Nikolayın 21 mart, 1828-ci il tarixli fərmanı ilə İrəvan və Naxçıvan xanlıqlarının torpaqlarında «Erməni vilayəti» inzibati-ərazi vahidi yaradıldı. Türkmənçay müqaviləsinin 15-ci maddəsinə əsasən, İran ermənilərinin kütləvi şəkildə Qarabağ, İrəvan və Naxçıvan ərazilərinə köçürülməsi prosesinə start verildi: «...bu gündən başlayaraq, öz ailəsi ilə sərbəst şəkildə İrandan Rusiya ərazisinə keçmək üçün sakinlərə bir il vaxt verilir...». 1829, 1878-ci illər Rusiya – Türkiyə müharibələrindən sonra da analoji hadisələr baş verdi.

Bütün bunlara baxmayaraq, XIX əsrdə İrəvan quberniyası, Bakı və Gəncə quberniyalarından sonra, azərbaycanlıların ən çox yaşadığı üçüncü bölgə idi. Lakin 1905-1906-cı illər erməni-müsəlman davası və 1918-ci ilin mart hadisələri bu quberniyada azərbaycanlıların sayının keyfi azalmasına səbəb oldu. Bununla belə, Sovet hakimiyyəti qurulandan sonra da Dağlıq Qarabağ zonası Azərbaycanın tərkibində saxlanıldı.

MK Kavbürosunun 5 iyul, 1921-ci il tarixli qərarında deyilirdi: «...müsəlmanlarla ermənilər arasında milli barışıq zərurətini, Yuxarı və Aşağı Qarabağın Azərbaycanla daimi iqtisadi əlaqələrini nəzərə alaraq, Dağlıq Qarabağa geniş muxtariyyət verməklə, onu Azərbaycan SSR-nin tərkibində saxlamağa qərar verilir».

SSRİ-də həyata keçirilən yenicən quruma və aşkarlıq prosesləri yeni torpaq iddialarının meydana çıxmasını şərtləndirdi. Erməni millətçiləri hərəkətə keçərək, azərbaycanlıları Ermənistandan və Qarabağdan qovub çıxarmağa başladılar. Nəticədə, Azərbaycanın işğal edilmiş şəhər və kəndləri xarabazara çevrildi, yüz minlərlə insan çadır şəhərciklərinə sığındı, erməni yaraqlıları isə hələ də terror əməllərini davam etdirirlər.

Dünya ictimaiyyəti bilir ki, bu münafişə nə «köhnə düşmənçiliyə», nə də dini və mədəni ixtilafıya söykənir. Konfliktin əsl səbəbləri daha prozaik səciyyə daşıyır: bu, regional faktorlarla xarici qüvvələr arasında maraqların toqquşması və sadəcə olaraq, torpaq uğrunda aparılan mübarizədir. Bu mövzuda olan bir tətqiqat işində sülhyaratma prosesləri ilə neft boru xətlərinin marşrutları arasında açıq əlaqənin olduğu qeyd edilir. Sülhyaratma problemləri və neft diplomatiyası mürəkkəb geosiyasi düyün əmələ gətirib. Əvvəlcə böyük dövlətlər münafişələrdən və neftdən geosiyasi manipulyasiya vasitəsi kimi istifadə etdiklərini gizlətməyə çalışırdılar. Təsədüfi deyil ki, neft oyunlarının və sülhyaratmanın əsas kuratorları (ABŞ və Rusiya) konfliktlərin geosiyasi səbəblərini, eləcə də, konfliktlərlə neft boru xətləri layihələrinin arasındakı əlaqəni pərdələməyə üstünlük verir, münafişələrin «daxili» motivlərini qabartmağa çalışırlar. Bütün bunlara baxmayaraq, müəllif hesab edir ki, böyük dövlətlər, hər halda, regionda sülhün və sabitliyin bərqərar olmasında maraqlıdırlar. Davam edən münafişələr, başlıca olaraq, separatist qrupların millətçi ideologiyasından bəhrələnilir və münafişənin ədalətli həllinə yalnız yüksək siyasi mədəniyyət zəmin yarada bilər.

Tərcümə edən:
Etimad BAŞKEÇİD

II YAZI

Ermənistan - Azərbaycan

münafişəsi:

səbəblər və nəticələr

Rövşən İsa xən sənət aləmində "Akt-risa" bədii filminin rejissoru kimi qəbul olunur. Amma tamaşaçı onu daha çox teleseriallardan tanıyır – "Pərvanələrin rəqsi", "Sonuncu fəsil", "Vidən haqqı".

Rövşən müəllimlə seriallar, onların çəkilməsi və satılması, bir sözlə, serial sahəsindəki vəziyyətlə bağlı danışdıq.

- Əvvəlcə gələn teleserial sahəsindəki ümumi vəziyyətdən danışsaq. Bu durum sizi qane edir-mi?

- Bizdə yaradıcı adamlar seriala bir qədər qeyri-ciddi yanaşırlar. Bir şeyi deyim, Azərbaycanda Spilberq səviyyəsində rejissor yoxdu, amma o da serial çəkir. Beş ildir ki, bizdə seriallar istehsal olunur. Bu, qısa müddət deyil. Bir rejissor beş ildə üç serial çəkə bilər. Biri alınmaz, ikincisi uğur qazanmaz, amma üçüncü dəfə iş alınmırsa, deməli, düzgün sənət seçməyib. Məsələn burasındadır ki, bizdə bu sahədə il-ildən səviyyə qalxmaq əvəzinə enir. Adını eşidib üzünü görmədiyim adamlar serial çəkməyə başlayırlar. Məsələn, görmüşəm ki, 37 dəqiqəlik xronometrajın beş dəqiqəsini təbiət mənzərəsi fonunda titrlərə, beş dəqiqəsini ötən seriyadakı hadisələrin təkrarına, son 3-4 dəqiqəni isə yenidən titrlərə ayırıblar. Belə çıxır ki, bir seriya üçün cəmi 22 dəqiqəlik material hazırlanıb. Təəsüflər olsun ki, telekanallar da bu cür səviyyəsiz işləri yayımlayırlar. Bir aktyor dostum serialda çəkildi. Deyirdi, ssenarini çəkiliş meydançasında verirlər. Məsələn, onu çağırıblar ki, sabah filan kafedə çəkilişdir, gətirib vərəqi veriblər, soruşub, mən bu xanımla çəkiliblər, deyiblər, hə. Cavab verib ki, axı üç seriya əvvəl onunla dalaşdım, zəng vurdu, dedim ki, daha məni axtarma, nömrəmi də telefondan sil. Rejissor təəccüblənib və səhnəni çıxarıblar. Əslində bu, rejissorun yox, müəllifin diqqətsizliyidir. O qədər uyğunsuzluq olur ki...

- Bəs sizi bu sahəyə cəlb edən nə oldu? Necə oldu ki, serial çəkmək qararına gəldiniz?

- Təklif gəldi, dəyərləndirdim. O vaxtdək mən seriala baxan deyildim, açığı, heç indi də baxmıram. Təklifi alandan sonra bizim tamaşaçıların marağına səbəb oldu türk seriallarına baxdım. Məsələn, "Min bir gecə"nin, "Eşq və cəza"nın, "Möhtəşəm yüzil" in bir neçə seriyasını izlədim. Təxmin elədim ki, nəyi necə etmək olar. Ssenarist dostum Vüqar Əmirovlə birgə başladığı mövzu axtarışında. Əvvəl "Xəzər" televiziyaşından dəvət almışdıq, nəyə, layihə alınmadı və ATV telekanalı üçün "Pərvanələrin rəqsi"ni hazırlamağa başladım. Elə 4-5 aylıq hazırlıq işləri görmüşdük ki, ölkə Prezidenti seriallarla bağlı məlum sərəncamı verdi...

- Sizin seriallar xeyli maraqla qarşılanır. Bu qədər uğur qazanmağınızın sirri nədədir?

- Sırr deməyə, səbəb deyək. Səbəb odur ki, real həyatdan götürülən hadisələri çəkirik, peşəkar aktyorlarla, peşəkar operator, peşəkar bəstəkarla işləyirik. Səbəbi odur ki, deyəsən, biz özümüz də peşəkarıq, iş məsuliyyətlə yanaşıırıq...

- Seriallarınızda daha çox əyalət aktyorlarını görürük...

"Spilberqdən artıq deyilik ki"

- Belə deyək, əyalətdən gələn aktyorlar daha çox mənə də çəkiliblər. "Pərvanələrin rəqsi"ndə əyalət teatrından – Gəncədən cəmi üç nəfər aktyor çəkilib - Pərvanə Qurbanova, Elxan Abbasov və İlham Hüseynov. Sonuncu eyni zamanda Akademik Milli Dram Teatrının aktyorudur. "Pərvanələrin rəqsi"ndə də, indi yayımlanan serialımızda da "Azdrama", Gənc Tamaşaçılar Teatrı, "Muskomediya", Uşaq Teatrı, Rus Dram Teatrı, Şuşa Teatrından aktyorlar çəkilib. Sadəcə, Gəncədə doğulub böyümüşəm, oranın teatrına daha yaxşı bələdəm, peşəkar aktyorları tanıyıram. Üstəlik, onlar yeni sifətlərdir. Vüqar Əmirovlə qarşımıza məqsəd qoyduq ki, "Vidən haqqı"nda indiyədək işləmədiyimiz aktyorlarla çalışsaq. Demək olar ki, bütün teatrlardan aktyor cəlb etmişik, üstəlik, hamısı ilə ilk dəfə işləyirik. Bizim serialda Ramiz Novruzun oğlu Cavidan Novruz çəkilib, tamaşaçı onu indiyədək müğənni kimi tanıyıb, amma adam əla oynayıb, fərqli xarakter göstərir. "Sonuncu fəsil" serialına hazırlamağa vaxtımız olmadı, mən gözümdən əməliyyat olunmuşdum, buna görə də "Pərvanələrin rəqsi"ndə oynayan beş aktyoru yenidən dəvət etdik. Jurnalistlərin 90 faizi bu sualı verdilər ki, niyə həmişə eyni simalarla işləyirsiniz. O sualı eşitməmək üçün bu dəfə tamam yeni aktyorlarla çalışdıq. Serialda yeni simalarla işləmək çox çətindir. Bədii filmə uzağı 30-35 çəkiliş günü olur. Amma serial zülmü işdir. Bir il hər ayın 26-27 gününü eyni adamlarla işləyirsiniz. Aktyorluq bacarığından başqa məsuliyyət, insanlıq – xarakter məsələsi də var axı.

Çox şükür ki, iki təcrübədən dola-yı üçüncü işdə, göz dəyməsin, deyəsən, səhv etməmişik. Amma bu truppamı yığmaq üçün 1 ildən çox vaxt sərf olundu. Elə rol var ki, onu canlandırmaq üçün 20-dən çox aktyor dəvət etmişdik. Tam səmimiyyətə deyirəm, Azərbaycanda heç kəs serialı belə çəkmir. Göz qabağında olan cəmi 30-35 aktyor var. Hamı onları dəvət edir. Bəzən eşidirəm ki, bir aktyor eyni vaxtda iki serialda çəkilib. Nəticədə də nə ad yadımızda qalır, nə obraz. Dünyada belədir ki, aktyor bir serialda əsas roldadırsa, paralel yayımlanan serialda oynaya bilməz. Amma bizdə hər şey olur. Bu işə belə barmaqarası baxdıq, nəticədə serialı tamaşaçının gözündən saldıq, onlarda belə bir fikir formalaşdı ki, serial nədirsə, biz bunu çəkməmişik, guya əslində biz heç nə bacarmırıq. İvanı, ya Məhməti bizə tez-tez misal çəkirlər. Amma təkəbbürlü görünməsin, bəzə sosial şəbəkələrdə gələn rəylərin böyük faizini belə bir fikir təşkil edir: ölmədik, bu günü də gördük ki, Azərbaycanda səviyyəli serial çəkilib. Çünki ümitsizlik yaranmışdı. İki cümləni bir-birinə qoşub fikrini ifadə edə bilməyən adamlar ssenari yazır, rejissorluğun "r" hərfindən xəbəri olmayanlar rejissorluq edirlər. Özüm ekrandan izləmişəm, serial var ki, maşının içində çəkilən epizodda şüşə açıq qalıb ya nədirsə, gurultudan danışığı eşitmirsən. Yaxud ssenaristdən eşitmişəm ki, axşam rejissor ona zəng edib ki, sabah cəmi iki aktyor gələ bilər, onlara bir epizod yaz. Əfirdə gedən seriyada suflyorun səsinə eşitdiyim olub. Mən heç vaxt suflyorla işləməmişəm. Bizdə ssenari 10 gün əvvəldən aktyora göndərilir.

Bir dəfə, bəzənə on bir dəfə məşq edirik, olur ki, montajda bəyənmədiyim hissəni yenidən çəkirik. Özümü tərifləmirəm, çünki qayda budur. Əgər titrdə rejissor kimi mənim adım yazılırsa, mənim adıma 15 nəfər ekran qarşısında oturursa, deməli, o 15 nəfərə görə işimə məsuliyyətlə yanaşmalıyam.

- Çəkdiyiniz seriallar xaricildən heç də geri qalmır. Onları xaricə satmağı düşünürsünüz mü?

- Çox diqqətli, həssasdırlar. Bizim serialda heç kəs çəkilişə öz paltarında gəlmir, çəkiliş apardığımız evlərin hamısı kifayət qədər səliqəli, təzə təmir olunmuş evlərdir. Bir dəfə belə bir hədisə oldu. Qız açıq rəngli corabda evdən çıxıb görüşə getdi, evə qayıtma səhnəsi 10 gün sonra çəkildi, çəkiliş günü corab cırıldı və qara rəngli corab tapdıq. Bunu şərhlərdə yazmışdılar. Tamaşaçı haqlıdır və belə iradlar bizə xeyirdir. Bəraətini yeri yoxdu. Azərbaycan tamaşaçısı dünya səviyyəli tamaşaçıdır, yetər ki, sən ona onun öz səviyyəsində - dünya səviyyəli material göstər. Üstünü unlu görüb adını dəyirmançı qoymaq lazım deyil.

- Evinizdə sizin seriala baxırlar? Reaksiyaları necə olur?

- Baxırlar. Böyük qızım türk seriallarını da izləyir. Mən evdə olmasam belə, qızım, bütün qohum-əqraba filmə baxırlar, fikir söyləyirlər. Məktəbdə övladlarının müəllimləri də deyir ki, atandan soruş gör, bunun axırı nə olacaq.

- Belə suallara cavab verirsiniz? Yoxsa düşünürsünüz ki, ssenarini əvvəlcədən bilmək marağı azaldır?

- Qətiyyənlə demirəm. Amma özüm serialda mənə inandırıcı gəlməyən hadisəylə rastlaşan kimi baxmıram.

- Yeri gəlmişkən, ssenari yazarkən hadisələrin necə inkişaf edəcəyini əvvəlcədən bilirsiniz?

- Bilmirəm. Hər an hər şey ola bilər. Hansısa aktyor qovula, özü gedə və ya, Allah eləməmiş, xəstələnə bilər. Başqa məqamlar da var. Məsələn, mənfi qəhrəman tamaşaçılar tərəfindən sevilə, ya müsbət hesab etdiyin obraz qəbul olunmaya bilər. Çəkiliş prosesində aktyorun imkanlarını nəzərə alırsan, kimisə daha çox yükləyirsən, hansısa aktyor səni pəjmürdə edə bilər, tədricən onun yükünü azaldıb, ikinci, üçüncü plana keçirirsən. Ona görə heç vaxt hadisələrin necə cərəyan edəcəyini əvvəlcədən bilmirəm. Amma ümumilikdə hadisələrin axıcılığını – tretmanı maksimum səkiz-on seriya apara bilərsən, sonra görürsən ki, istər-istəməz süjet yeni səm-tə doğru inkişaf etməyə başlayır.

- Nədənsə, bizdə tarixi seriallar gözə dəymir. Məsələn, şəxsən sizin tarixi mövzuda serial çəkmək arzunuz varmı? Yoxsa düşünürsünüz ki, bizdə alınmaz?

- Bizdə hər şey alınır. Niyə alınmasın ki? Atom bombası da düzəldə bilərik. İngilisin də iki ili, iki ayağı var, mənəm də. Sadəcə, canına cəfa etməlisən, fikirləşməlisən, yazmalısan. Mənim belə fikrim olub, amma serialın öz qanunları var. Mən tarixi serialı heç vaxt tarixi şəxsiyyətlərimizlə bağlı çəkməyə cəhd etməmişəm. Qorxaram. Serialda nəyisə məcburən uydurma-lısan. Məsələn, "Möhtəşəm yüzil"i Azərbaycanda çəksəydilər, yaqın, onu çəkən rejissoru topa tutardılar ki, o boyda tarixi şəxsiyyət iki arvadın əlin-də qalıb. Mənim belə bir ideyam var ki, tarixi şəxsiyyət yox, tarixi zaman kəsiyi – XX əsrin əvvəlləri barədə serial çəkim. İnanıram ki, bu, həddən artıq böyük marağa səbəb ola bilər. Bax, o serialı Rusiya da alar, Fransa, Almaniya, İngiltərə də. Amma bunun üçün böyük büdcə tələb olunur. 1905-ci ilin Bakısının, heç olmasa, iki-üç küçəsini canlandırmaq lazımdır, bunun geyimi var, qapalı məkanları var. İndi naturadan çəkiliş etmək mümkün deyil, kameranı hara fırlasan, kondisioner görünəcək. Bakı, məşallah, o həddə gəlib çatıb ki, hansısa küçənin üç saatlıq bağlanması böyük tıxac səbəb olacaq. Ancaq böyük pavilyonda dekorasiya qurmaq olar. Bu da böyük pul deməkdir. Amma inanıram ki, o serial çəkilən xərcləri artıqlamasıyla ödəyər.

- Bəs tamaşaçılarımızdan necə razısızız?

Afaq MƏSUD

Xanım barədə düşünərkən, sufilərin bu və ya başqa kontekstdə işlədib mənasını izah etdikləri: "Bilən kəs qəlbini bu dünyaya doyurmaz" kəlamını xatırlayıram. Xanımın çıxılmazlıq, kədərlər, bu dünyaya yadlıq ovqatıyla yazdığı şeirləri, eləcə, bir sıra mahnıları da bunu deyir: bu dünya Xanıma marqsız gəlir. Və bundan da artıq, darıxdırıcı və cansız gəlir. Xanıma şeirlər yazdırıb, mahnılar bəstələdən də, əslində, elə budu.

Xanımın şeiriyatına, xüsusən, son illər yazdığı misralarına nəzər saldıqca, bu da məlum olur ki, o, zahirən uğurlu tale sahibi olsa da - ailəsi, gözəl övladları, yaraşlıq görünüşü, samballı oxucu və dinləyici auditoriyası və sair və ilaxır bu kimi, adi qadın üçün əlçatmaz səadət və xoşbəxtlik atributları sayılan nemətlərlə təmin olunsada, bunlara şad olmur, daha dəqiq desək, sırası insan üçün arzuolunan bütün bu dünya nemətlərindən məmnun qalmır, bu "rahat firavanlığın" içində daim darıxıb gərilir və bütün bu darıxmaları və gərilmələri özünü bu dünyada tənha və qərib hiss edir. Məhz bu səbəbdən Xanım barədə: "O, bu dünyada rahatlığını itirmiş o kəslərdəndir ki, bu dünyayla yaşamır" - desək, elə bilirəm, yanılmarıq.

Bəli, bu dünyanın görünən tərəfi - son ucu fanilik və puçluqla bitən cazibədar al-əlvanlığı, nəfəsdoyurmaz şirinliyi bizim Xanımı cəlb etmir. Onu cəlb edən - bu dünyanın sırası gözəl görünməyən, anlaşılmayan ayrı tərəfləridir... Daim qulağına "bu, o deyil" - pıçıldayan, ələgəlməz, görünməz, yalnız qəlbni ehtiyacıyla duyulan sirlə həqiqətlər dünyasıdır. Xanımın stixiyası, yaşamaq şövqü həmin bu sirlə ərazilərə ara-sıra toxunmaq, oralarda əriyib yoxa çıxmaq, şəffaflaşıb çəkisizləşməkdir.

Təxminən iyirmi il bundan əvvəl Xanımın ad gününü qeyd edə-diyimiz xudmani bir məclisdə səbəbkərin sağlığına badə qaldıraraq sağlıq dediyim yerdə qəfildən, yaxın doğmalarının arasından üzümə, zindan barmaqıqlarının o biri üzündən zillənən tək, məyus-məyus dikilmiş Xanıma baxıb:

- Xanım burda darıxır - demişdim və bu sözümdən masa arxasındakıların anlaşılmaqlıq və müəmma dolu baxışlarına cavab olaraq: - Söhbət bu evdən yox, bu dünyadan gedir. Xanım bu dünyada darıxır... - deyər əlavə etmişdimsə də, deyərsən, heç kim heç nə başa düşməmişdi.

Xanımın, özü ilə bir dünyaya gəlmiş bu Dünyavi Rahatsızlığını mən, onunla bir oxuduğumuz 190 Nə-li məktəbdə öz uşaq təxəyyü-lümlə hiss etməsəm də, Mərkəzdə işləməyə başladığımız uzaq gənclik illərində bu 33 yaşlı, həlim təbiətli, qaradınməz qadının, aramızda ola-ola, bizimlə gülüb danışa-danışa, həm də, necəsə, yanımızda olmadığını, bizlərlə, hansısa naməlum, gizli məkanından ünsiyyətə girdiyini hiss eləmişdim.

Xanım bu gün də həmin o gizli məkanındadır. Yanımızda, yaxınlığımızda ola-ola, həmin o gözdənuzaq, ələgəlməz məkanında, sufilər demişkən, hücrəsində yaşamağa, oralarda tapdığı məmnun rahatlığın içində şeirlər yazıb, mahnılar bəstələyəmə davam edirsə də, bu dünyadan duyduğu çarəsiz darıx-

Böyük darıxmanın hikmətində

ma yükünü min bir sözlə, fikir və duyğularla canından çıxarmağa çalışırsa da, ondan xilas ola, qurtula bilmir. Əksinə... bir vaxtlar yaşadığı evin, küçünün, şəhərin darıxmağından başlamış bu darıxmanın sərhədləri, illər ötdükcə, böyüyür, daşınmaz, ələgəlməz miqyaslar alır.

Bu, çarəsizliyi və yenilməzliyi ilə, nə Hamletin darıxmasından, nə Svetayevanın sıxıntısından olma-yən, əlahiddə bir darıxmadır - davamlı şəkildə dünyanın amansız maddiliyinə sıxışdırılsa da, heç cür daşlaşmayan, öz diriliyini, həyat müqavimətini itirməyən, zaman-zaman tapıb, seçib bədirlədiyi incə dünyaların yasaq laylarında uçunan, oralarda havalanıb çəkisizləşən azad Ruhun çabasıdır.

*Bu gün də belə keçdi
Günə qaranlıq düşdü.
Dünən bahar, bu gün payız
Yəqin sabah da qışdı.
Nə tez dəyişdi hava?..
Nə tez soyudu yuva?..
Soyuq küləklər əsir,
soyuq hissimi kəsir,
soyuq nəfəslər gəzir
kürəyimdə, üzümdə...
O soyuq baxışların,
bu yorğun divarların
Külək tək əsənlərin,
buluda dolanların
hələ yağacaq qarın
arasında qalmışam
Yaman soyuqlamışam...*

Bu, 1992-ci ildə yazılmış şeirdir. Xanım bu şeiri 34 yaşında yazıb. Bu şeir isə 2013 də yazılıb:

*Küncümüz var...
Hamıdan üz döndərib
üzümüzü tutmağa
Küncümüz var...
uçurumda olsa da.
Küncümüz var...
ruhumuz əsir olan
havalardan havalanan
ağrılarla dolsa da.
Küncümüz var...
biza cəzalar verən,
hisslərimizi kəndirləyən
Küncümüz var...
İki tərəfi hamar.
Bir tərəfi adamlar,
üstü qara fırtınalar,
Alt qatı yox olanlar...
Qapısı açıq
küncümüz alaıq...*

Xanımın bu dünyadakı "küncü", "alaçığı" özü və şeirləridir. Tənha yataq otağında yataqüstü əsir kimi, günlərlə, həftələrlə, aylarla sözbəsöz kağıza köçür-düyü bu misralarda Xanım bizlərə də yaşamağa künc ayırır. Sözlərlə, hiss və duyğularla bəndləyib ucaltdığı bu qapısıaçıq «alaçığını» Xanım bu dünyada darıxanlar üçün, bir növ xilas məkanına çevirir və bizləri də ora dəvət edir.

2014-cü il

Xanım İsmayılqızı - 60

*Bir küçə, bir adam, bir də yalqızlıq...
Bir adam, bir ürək, bir də haqsızlıq...
Bir ürək, bir nifrət, bir də qansızlıq...
Bir nifrət, bir əzab, bir insafsızlıq...
Bir əzab, bir ölüm və vicdansızlıq...
Bir ölüm, bir küçə və
ADAMSIZLIQ...*

***

*Evimin künc-bucağı
Dolaşırım veyil-veyil.
Ayağım yerə yapışır,
Gördüklərim yuxu deyil?*

*Duman kimi görünürsən
Gözlərimin pərdəsindən.
Təzə örpək höürəm mən
Uzaqdan gələn səşindən.*

*Saçımın qarası qaçıb
Ağa keçir yavaş-yavaş.
Ürəyim soldan yıxılıb
Sağa keçir yavaş-yavaş.*

*Yuxu ilə gerçəkliyin
Arasında gor qazırım.
...Yoruldu... Sınadaşına
Oturub şeir yazıram...*

***

*Səndən danışa-danışa,
Ömrünü uzadım bir az.
Bir az ölümə gecikim,
Sağlığma çatım bir az.*

*Oturub ayağın altıda,
Başımı dizinə qoyum.
Ürəyimi ağrılara,
Gözümü izinə qoyum.*

*Səsini çək əllərimə,
Divardan yapışa bilim.
Hər yanda nəfəsin qalsın,
Bir az da danışa bilim.*

*Elə bir ev tikmişəm ki,
Heç zaman göz dəyməyəcək.
Qapısı, pəncərəsi yox,
Qorxma, heç kim döyməyəcək.*

***

*Mən xəstə adamam, ozan,
Gəl aldatma, doğrunu çal.
Simpləri çək, aha köklə,
Al qopuzu, ağrını çal.*

*Görürsən, Haray quşuyam,
Bir ağacda budağım var.
Üz tutmuşam göyə sarı,
Yer altında otağım var.*

*Sən çal ki, bir də oxuyum,
Səsim də başıma düşsün.
Bütün ömrümün avazı,
Sinəmin daşına düşsün.*

*Çal, elə yandır ki, məni,
Közə düşüm, külə dönüm.
Bir daşı da dilləndirim,
Gözəl bir şəkildə dönüm.*

*Azan deyim, səsim uçsun,
Bu yerdən ötənə gedim.
Son nəfəsi ala bilib,
Sağ olan vətənə gedim.*

*Mən xəstə adamam, ozan,
Bu çatlayan bağrımı çal.
Simpləri çək, aha köklə,
Al qopuzu, ağrını çal.*

*Bir az gecə düşür günün üzünə,
Bir az günəş qonur pəncərəmizə.
Bir az dirilən var, bir az da ölən,
Bir az duman çökür gözlərimizə.*

*Bir az küləkləri yola salırıq,
Bir az yağış yağır qərib nəfəsə.
Bir az özümüzsə səsimiz çatır,
Bir az quruyan var ayağı üstə.*

*Bir az quşlar belə nəğmə oxuyur,
Bir az bacalarda tüstü yorulur.
Bir az qapıların zəngi çalınır,
Bir az ömrümüzsə oyun qurulur.*

*Bir az dünyamız da yazıya gəlir,
Bir az gözən olur səhifəmizdə.
Bir az ruhumuzu köçürmək üçün,
Bir az düşün düşür əllərimiz də...*

***

*Hansı günündən danışaçaq,
Bir günüm olmayıb ki.
Yıxılanda əl tutacaq,
Sağ yerim qalmayıb ki.*

*Yandıran nə varsa yasaq,
Hamısı da oynucaq.
Ürəyimdə qalan uşaq,
Heç yaşa dolmayıb ki.*

*Yazılanlar - qismət, baxtsa,
Körpəyə beşik yoxsa.
Məni, öz anam, nə vaxtsa,
Əlindən salmayıb ki...*

***

*İndi həmin həyatda
Rəngli çiçəklər açmır.
Tikanlar baş qaldırır,
Kəpənəklər də uçmur.*

*Yağışların döyməyə
Pəncərəsi qalmayıb.
Küləklər azad olub,
Qəhqəhəsi qalmayıb.*

*Gecə ilə gündüzün
Üzünə də baxan yox.
Nə uzaqdan gələn var,
Nə yoluna çıxan yox.*

*Sükutun özü belə
Əvvəlkinə oxşamır.
Deyəsən həmin qadın,
Buralarda yaşamır.*

***

*Ağacam, yarpaq deyiləm.
Çılpağam, qorxaq deyiləm.
Hələ ki, torpaq deyiləm,
Ayaq üstə qazma məni.*

*Komamın damı uçmuşdu,
Bir bəxtim var ki, qaçaqtdı,
Qapım, pəncərəm açıqtdı,
Divarlara yazma məni.*

*Ruh adamı bitirmisən,
Qucağına götürmüşsən,
Allah, seçib gətirmisən,
Yaddaşından pozma məni.*

***

*Bu yağışlı gecədə
Bir duyğu axtarıram
Büküb əzizləməyə...
Bu yağmurlu şəhərdə
Bir yarpaq axtarıram
Altında gizlənməyə...*

Azərbaycan dilinin rəsmi-kargüzarlıq üslubunun türkcəninkindən bariz şəkildə fərqlənməsinin bir səbəbi bu üslubun təşəkkülü və formalaşmasına birbaşa rus dilinin təsiri idisə, digər səbəbi sovet ictimai-siyasi quruluşunun inzibati-komanda metodunun, təkpartiyalı sistemin əmr-icra mexanizminin dildə inikası idi. Ən sadə, günlük məişət məsələlərinə dair tapşırıqlar belə ədəbi dildə üslub etibarilə əmr və sərəncam, göstəriş şəklində ifadə edilirdi. Bu üslub ədəbi yazı dilimizə bu gün də hakimdir və görünür, bunun dəyişməsi üçün xeyli vaxt lazım olacaq. Məsələn, papiros çəkməməsi üçün çoxsaylı qadağanedici cümlədən ən sərti işlədilir: Papiros çəkmək (qəti) qadağandır! Vaxtilə bununla əlaqədar Azərbaycan Dövlət Universitetinin koridorlarında divarlardan asılmış "yumşaq" üslublu rusca və azərbaycanca elanlar çoxlarını təəccübləndirmişdi: "У нас не курят; Бизdə papiros çəkmirlər". Bu qəbildən olan ifadələrin türkcələrində felin əmr forması yerinə xahiş, rica çalarlarını da ehtiva edən arzu və şərt şəkillərindən, feilin geniş zamanının formalarından istifadə olunur: "Sigara içilmez; Park yapılmaz; Girilmez; Buyurulur; Duyurulur" və s.

Türkcə şifahi nitqdə də bu formalar danışq etiketinin ən çox istifadə edilən üslub şəkli. Məsələn, "bir bardak çay ver" yerinə "bir bardak çay rica edebilirmiyim", "bir bardak çay rica etsəm", "bir bardak çay alayım" kimi formalara üstünlük verilir.

Azərbaycan dilində bu rəsmi-ışgüzar üslub və kargüzarlıq dili üçün xarakterik olan qərara alıram, əmr edirəm kimi I şəxs əmr forması, eləcə də geniş yayılmış həll etsin, təmin etsin, təsdiq edilsin, həyata keçirsin kimi III şəxsin təkinin əmr forması, tapşırılsın, təsdiq edilsin, nəzərdə tutulsun kimi kimi icbar növ, beynəlxalq saziş və müqavilələrdə, iş kontraktlarında, əqdərlərdə feilin -malıdır/məlidir formalı vacib şəkli (almalıdır, alınmalıdır, baxılmalıdır, gedilməlidir, həll edilməlidir və s.), indiki zaman şəkildə xəbərlər müasir türkcə üçün xarakterik deyil. Vaxtilə osmanlıca da xas olan bu üslubdan (ferman buyurula, yaxud fermanımdır; asıla; boynu vurula; böyle biline və s.) müasir türkcədə istifadə edilmişdir. Türkcədə əmr, sərəncam, fərman, qərar kimi bir-birindən fərqli hüquqi-normativ sənədləri məzmun və mündəricəsinə uyğun xarakterizə edən müstəqil terminlər də yoxdur. Bunların hamısının yerinə, əsasən, "karar" və "kararname" terminləri işlədilir. Türkcənin rəsmi-ışgüzar üslubunda təyin(at), göstəriş, tapşırıq, direktiv, sirkulyar kimi normativ hüquqi aktlar üçün "təyin, genelge, yönerge, tamim, duyuru, tensip, atama, havale" kimi istilahlər işlədilir. Bu cür sənədlərdə cümlənin xəbəri, əsasən, feilin geniş zamanında (önlem alınır, konu halledilir, uyğun bulunur, gereği yapılır və s.), gələcək zamanda (personel alınacaktır, yarın gidilecektir, mesele halledilecektir, hazır bulunacaktır, gereği yapılacaktır), yaxud da predikativliyi təmin edən dir, dir, dur, dür / tır, tir, tur, tür xəbərlilik şəkildə nəqli keçmiş zamanda (karar alınmıştır, uyğun görülmüştür, gereği yapılmıştır, yetkili kılınmıştır və s.) işlədilir.

Türkcə və Azərbaycan dilində rəsmi-ışgüzar üslubda və kargüzarlıq dilində sırf bu dillərə məxsus qəlibləşən söz və ifadələr, bütöv cümlələr, hətta mətnlər var ki, bunları türkcədə işlətmək lazımdır:

"Dün Türkiyə'nin Güneybatısında saat 14:00 sularında Richter ölçəğine göre 2 şiddetinde deprem oldu. Deprem üssünün bulunduğu Akdeniz kıta sahanlığında (karasularında) yeraltı sarsıntılar, 3,5 şiddetinde tesbit edildi. Depremde can ve mal kaybı yok". – "Dünən Türkiyənin cənub-qərbində saat 14-00 radələrində zəlzələ baş verib. Zəlzələnin episentrinin yerləşdiyi Aralıq dənizi kontinental şelfində 3,5 bal gücündə yeraltı təkanlar qeydə alınıb. Dağıntı və təlafat yoxdur".

"İlgililere duyurulur" (əsasən, məktubun sərlövhasi altında, və ya sonunda qeyd edilir) – "Aidiyyəti şəxslərin nəzər-diqqətinə çatdırılır".

"Gereğini arzederim" – Əsasən, məktubun sonunda, imzadan üst-də qeyd edilən bu ifadə "...irəli gələn məsələləri həll etsin; Lazımı (müvafiq) tədbirlər görülsün (görsün) cümlələri ilə türkcəyə edilə bilər.

Gündəmə ilişkin karar oylarlığı ilə kabul edildi (reddedildi) – Gündəlikdəki məsələ ilə əlaqədar qərarın lehinə (əleyhinə) yekdilliklə səs verildi.

Bu Kanun (Yasa) yayımlandığı (imzalandığı) gün yürürlüğe girer – Bu Qanun dərc edildiyi (imzalandığı) gündən qüvvəyə minir.

Tərəflərin sorumluluk və yükümlülükleri – Tərəflərin məsuliyyəti və öhdəlikləri.

Anlaşmanın Tarafları – Razılığa gələn Tərəflər.

Anlaşma Tarafının mevzuatıyla düzenlenir – Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyi ilə tənzimlənilir.

Sözleşmenin konusu – Kontraktın predmeti.

İhtilafların çözümü ve mucbir sebepler – Mübahisələrin həlli və fors-major.

Sözleşmenin feshi (iptali) ve tasfiye komisyonu – Müqavilənin ləğvi və ləğv etmə komissiyası.

Sözleşmenin onaylanması – Müqavilənin ratifikasiyası.

İndi isə hər iki dildə olan, lakin müxtəlif üslublara aid bir neçə kəlmə üzərində dayanaq. Məsələn, götürək ağ və kara kəlmələrini. Yalançı transomonim kimi də çıxış edən ağ kəlməsinin tor, setka, şəbəkə mənaları, kara kəlməsinin quru, torpaq mənaları müasir dilimizdə yoxdur.

Türkcədə ağ kəlməsinə farsca-dan alınma beyaz; qara rəngə isə yenə bu dildən alınma siyah deyilir. Kayahanın məşhur mahnusunu, yəqin ki, xatırlayırsınız:

Bizimkisi bir aşk hikayesi/Siyah beyaz film gibi bir az...

Bununla yanaşı, eyni mənalarda türk mənşəli ak və kara kəlmələri də işlədilir. Lakin bu kəlmələr ədəbi dilin fərqli üslublarına aiddir. Beyaz və siyah kəlmələri müstəqim mənada rəng bildirən nominativ adlar – sifətlər olaraq ədəbi türkcənin rəsmi-ışgüzar üslubuna, ak və kara sözləri daha çox metonimik çalar, məcazi yük daşıyan sözlər kimi ədəbi-bədii üsluba aiddir. Müqayisə et:

Kömürün rengi siyah, sütün rengi beyazdır.

Ak akçe kara gün içindir.

Okul bitiyor, iş telaşı başlıyor. Sınıfta öğrenilenlerin akı, sokaktaki gerçeklerin karanasına çarpıp grileşiyor.

Rəşad Nuri Güntəkinin "Çalıquşu" romanından kiçik bir parçanı orijinalda, bu sətirlərin müəllifinin hərfi türkcəsində və görkəmli mütərcim M.Rzaquluzadənin əsərin əslinə adekvat türkcəsində oxuyub müqayisə etməklə həm iki dil, həm də informativ üslubla (hərfi türkcəyə) bədii üslub (bədii türkcəyə) arasındakı fərqləri görmək mümkündür. Orijinalda:

"Beni bir düşüncedir almıştı. Ne yazacaktım. Duvardaki boyalı Meryem tablosunun altına asılmış guçuklu saat durmadan yürüdüğü halde ben, hala yerimde sayıyordum. Başımdayı kurdeleyi çözdüm, saçlarımı yavaş yavaş gözlerimin üzerine indirmeye başladım.

Bir elimlə de kalemini ağzıma sokuyor, ısıra ısıra dişlerimin arasında döndürüyordum.

Filozofların, şairlərin yazı yazarken burunlarını qaşımaq, çənələrinin derilərini çekiştirmek gibi garip garip huyları vardır ya... Kalemi ısırmaq ve saçlarımı gözlerimin üstüne dağıtmak da benim düşüncelere daldığıma alamettir.

Berekət versin benim de düşünce saatlerim çok nadirdir."

Hərfi türkcəyə:

"Məni bir düşüncə almışdı. Nə yazacaqdım? Divardakı boyaqlı Meryəm tablosunun altına asılmış ququqlu saat durmadan yeridiyi halda, mən hələ yerimdə sayırdım. Başımdayı lenti çözdüm, saçlarımı yavaş-yavaş gözlerimin üzərinə endirməyə başladım.

Bir əlimlə də qələmimi ağzıma soxur, dişləyə-dişləyə dişlərimin arasında döndürürdüm.

Filozofların, şairlərin yazı yazarkən burunlarını qaşımaq, çənələrinin derilərini çekiştirmək kimi qəribə-qəribə xasiyyətləri vardır... Qələmi dişləmək və saçlarımı gözlerimin üstünə dağıtmaq da mənim düşüncələrə daldığıma əlamətdir. Bərekət versin, mənim də düşünce saatlarım çox nadirdir."

İlk baxışda hər şey yerli yerindədir. Mətn başa düşülür və türkcəyə təsiri bağışlayır. Lakin bu, qohum dilin aldadıcı oxşarlığıdır. Diqqətli oxucu, türkcə və azərbaycanca yaxşı bilən mütəxəssis hiss edəcək ki, hər şeydən əvvəl, türkcədə üslub quru və cansızdır. Məntdəki düşüncə almaq, boyaqlı tablo, dişləyə-dişləyə dişlərin arasında döndürmək, dərinini çekişdirmək, xasiyyət, o təqdirdə, bərkət versin ifadələri bədii üslubdan uzaqdır və mətnin əslinə adekvat deyil.

İndi isə orijinala ekvivalent bədii türkcəyə baxaq:

"Məni fikir götürmüşdü. Nə yazacaqdım. Meryəm ananın divardakı rəngli şəklinin altından asılmış ququqlu saat durmadan işləyirdi. Amma mən hələ də dayanıb durmuşdum. Başımdayı lenti açdım, saçlarımı yavaş-yavaş gözlerimin üstünə endirməyə başladım.

Bir əlimlə də qələmi ağzıma soxub gəmirə-gəmirə dişlərimin arasında bururdum. Filozofların, şairlərin yazı yazanda burunlarını qaşımaq, çənələrinin derisini çimdikləmək kimi qəribə-qəribə vərdişləri olduğunu eşitmişdim... Qələmi dişləmək və saçlarımı gözlerimin üstünə dağıtmaq da mənim dərin düşüncələrə daldığıma bir əlamətdir. Yaxşı ki, mən belə dərin düşüncələrə çox tez-tez dalmırdım."

Sonuncu misal 2006-cı ilin ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatı laureatı Orhan Pamukun, dilimizə tanınmış yazıçı-publisist, eyni zamanda peşəkar mütərcim olan N.Əbdülrəhmanlı tərəfindən türkcəyə edilərək çap olunmuş məşhur "Mənim adım Qırmızı" romanından veririk:

"İstanbul'a, doğup böyüdüyüm şəhərə, on iki yıl sonra bir uyurgezer gibi girdim. Ölecekler için toprak çektir derler, beni de ölüm çekmişti. İlk başta şehre girdiğimde yalnızca ölüm var sanmıştım, sonra aşk ile karşılaşmıştım. Ama aşk, o ara, İstanbul'a ilk geldiğimde, şehirdeki hatıralarım kadar uzak ve unutulmuş bir şeydi. On iki yıl önce İstanbul'da teyzemin çocuk yaşta kızına aşık olmuştum".

Türkcəyə:

"İstanbulda, doğulub-böyüdüyüm şəhərə, on iki il sonra yuxu gəzərgisi kimi girdim. Öləcək kəslər üçün "torpaq çəkdi" deyirlər, mən də ölüm çəkmişdi. Şəhərə girəndə, hər şeydən qabaq təkcə ölümün olduğunu zənn elmişdim, sonra eşqlə qarşılaşdım. Amma eşq o ara, İstanbulda ilk dəfə girəndə, şəhərdəki xatirələrim qədər uzaq və unudulmuş bir şey idi. On iki il qabaq İstanbulda xalamın uşaq yaşındakı qızına aşiq olmuşdum".

Bu kiçik parçada qohum dilərdən türkcənin çətinliklərinin müxtəlif aspektlərini topluca görmək mümkündür: fonetik (torpaq – torpaq), leksik-semantik (uyurgezer – yuxu gəzərgisi), morfoloji (girdiğimde – girəndə), saxta ekvivalent (doğup – doğulub), bütöv bir sintaktik konstruksiya (yalnızca ölüm var sanmıştım – təkcə ölümün olduğunu zənn elmişdim). Romandakı hadisələrin XVI əsr İstanbulunda baş verdiyini nəzərə alan mütərcim uyurgezer termininin lüğətlərimizdə verilən lunatik, somnambul kimi qarşılıqları işlətməyi uyğun görməmiş, "yuxulu ikən durub gəzən adam" mənasındakı uyurgezer istilahını son dərəcə uğurlu yuxu gəzərgisi şəklində türkcəyə etmişdir.

Əsgər RƏSULOV,
Filologiya elmləri
doktoru, professor

Azərbaycan əsilli görkəmli türk yazıçısı, siyasətçi və dövlət xadimi Səməd Ağaoğlu (1909-1982) çağdaş Türkiyədə memuar ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri kimi tanınır. Onun oxuculara təqdim olunan "Atamın dostları" kitabında atası, XX əsrin ilk onilliklərində Azərbaycanın və Türkiyənin fikir həyatında müstəsna xidmətlər göstərmiş Əhməd Ağaoğlunun (1869-1939) türkçülük hərəkatında, sənət və siyasət aləmində, yeni Türkiyənin qurulması uğrunda mübarizədə çiyin-çiyinə addımladığı bir sıra görkəmli şəxsiyyətlərin portretləri yaradılıb. Müəllifin ad çəkildən son dərəcə səciyyəvi cizgilərlə rəsm etdiyi bu portretlər özlərinin, eləcə də Əhməd Ağaoğlunun həyatının, mübarizə və ideallarının bir sıra xüsusiyyət və keyfiyyətlərini aşkara çıxarır.

Səməd AĞAOĞLU

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Böyük nitqini¹ söylədiyi günlərin birində Məclis koridorlarında atamdan "Nitqim haqqında nə fikirdəsən?" – deyə soruşur. Atam: "Paşam hər cəhətdən çox mükəmməl və ibrətvericidir. Mücadilənin necə qorxunc səhifələrinin olduğu yalnız indi aşkara çıxır. Hələ çox diqqəti çəkən bir məqam da var. Ən böyük iltifat və təvəccühlə ən şiddətli qarşıdurmanı yan-yanı gətirə bilərsiniz. Adamlar özlərinin artıq heç zaman yıxılmayacaqları sandıqları anda çökməyə başlayırmışlar".

Atatürk qarşısını çatır:

"Bunları biri-birinə qarışdırma, Əhməd bəy".

Atamın bu dostu da özünün qızmış bir atın üstündə dimdik durduğunu zənn etdiyi andan yavaş-yavaş geriləməyə, mövqeləri əldən verməyə başladı. İlk müvazinət pozuntusu vücudunda zahirə çıxdı. Qərribə tərzdə yoğunlaşır, sinəsinə doğru yüksələn göbəyi, getdikcə yuvarlaqlaşan yanaqları onu dövlət adamına yaraşmayacaq bir tərzdə fərqləndirdi. Sonra özəl həyatına dair dediqodular başladı. Deyilənlərin hamısı həqiqətə uyğun olmasa da, yenə ortaya çıxmalarına şərait yaranan, səbəbiyyət verən dostluqlardan, münasibətlərdən əl çəkmirdi.

Nafiə vəkalətində nə üçün gətirildi? Bunu kimsə bilmədi. Günün birində həmin nazirlikdən getməsi isə bir yığın haqsız, insafsız söz-söhbətin meydana çıxmasına təkan verdi.

Siyasi həyata başladığı ilk dövrlərdə şəxsinə göstərilən ümumi rəğbət və sevgini çox sürətlə itirirdi. Özü də bunun fərqində idi. İçinə düşdüüyü çənbərdən qurtarmağa çalışırdı. Amma istəyinə heç cür çatı bilmirdi.

Burada bir məqama diqqət çəkmək istəyirəm. O, Atatürkü çıxmaq şərti ilə dövrün hakimlərinin heç biri ilə heç zaman tam şəkildə yaxınlaşa bilmədi. Məhz eyni səbəbdən də, yenə Atatürkü çıxmaq şərti ilə, hər kəs günün birində bu adamın özünü tamam başqa sifətdə göstərəcəyindən şübhəliydi. Ən əsası isə şübhəyə haqq qazandıran halların olması idi.

Çevrəsində hər zaman onların liderləri olmaq təəssüratını yaratdığı və əksərən gənclərdən ibarət bütöv bir qələbəlik dolandırır. Bu baxımdan onun başının dəstəsi ilə deyək ki, Ankara Palas və ya Karpic otlərinə gəlişi, həqiqətən, görülməyə, baxılmağa dəyən bir tamaşa idi.

Bəzisi zarafatla, bəzisi ciddi şəkildə deyilən sözlərlə, hər kəsə və hər tərəfə iftiralar yağdırma-yağdırma hədəf seçdiyi istiqamətə doğru sət addımlarla. Məyyəti isə arada bəlli məsafə saxlamaqla onu təqib edirdi. Ətrafındakı adamların içərisində şairlərə, yazarlara, hərbiçilərə, millət vəkillərinə təsadüf etmək mümkün idi. Hər dəfə onu bu vəziyyətdə görəndə ağılıma Roma imperatorları gəlirdi. Atamın dostunu əynində, çiyinlərindən birini azacıq çıpaq buraxan ağ rəngli toqo, ayaqlarında səndəl, başında tac xəyalımda canlandırmağa çalışırdım. Rəhbərlərindən birinin belə görünüşdə otraya çıxmasının Cümhuriyyət Xalq Partiyasının əzəmətli simasına daha da yaraşacağını düşünürdüm.

Atatürk ölənə qədər liderlik yolundakı yeganə rəqibi Saracoğlu Şükrü² idi. Atatürkdən sonra qarşısında Məmduh Şevket Esendal³ gördü.

1931-ci ildə, Sərbəst Firqə macərası ortaya çıxandan sonra millət vəkilli seçilən gənclərin bir qisminin namizədliliyini Saracoğlu, digər qismininkini isə o irəli sürmüşdü.

Bəzi gizli əməllərə qurşanması təsəvvürünü oyandıran digər bir halı da hər hansı bir səbəbdən nüfuzunu itirən, gözdən düşən siyasət adamlarına himayədarlıq göstərmək həvəsi idi.

Bu yolla özünü bir "başvurma qapısı" – payi-müraciət pilləsinə yüksəldəcəyi zənnində idi.

Atatürkün ölümü ilə Cümhuriyyət Xalq Partiyası daxilindəki iyerarxiya bir anın içində alt-üst olduğu zaman siyasi hakimiyyətin yeni tərkibində ümid edə biləcəyi mövqə hansı ola bilərdi? Bu məsələ ilə hər kəsdən artıq özü maraqlanırdı. Ortada isə belə bir mənzərə vardı:

Sanki bir partiya seçimi, yaxud inqilab və ya dövlət çevrilişi yolu ilə iqtidardan uzaqlaşmış, yerini büsbütün başqa prinsiplərə əsaslanan fərqli partiya tutmuşdu. Vəkillər (nazirlər – V.Q.) dəyişdirilir, sayılıb-seçilən məbuslar (deputatlar – V.Q.) iqtidar çevrəsindən uzaqlaşdırılır, bəzi ağır sui-istimal halları ilə bağlı təhqiqatlar başlayır. Atatürkün sağlığında səhnədən çəkilən bir çoxları yenə meydana çıxır, mövqə və iqbala qovuşurdular. Atamın dostu bu hərc-mərclik içində yeni Cümhurbaşkanın⁴ onu arayıb-axtarmasını gözlədi. Amma bütün ümidlərini bağladığı dəvət çox gec gəldi. Həm də təklif olunan sadəcə bir vəkil vəzifəsi idi.

Artıq mənəvi nüfuzuna sığınacağı bir insan yox idi. Atatürkdən sonra hər kəs eyni idi. O halda partiya və dövlət içində şəxsinə layiq saydığı xidmət məqamını özü istəməyə qərar verə bilərdi. Hədəfinə çatmaq üçün Millət Məclisində tərəfdarları olan millət vəkillərinin sayını artırmalı idi. Yalnız onlara arxalanıb məqsədə doğru hərəkatını davam etdirə bilərdi.

Bir halda ki, Atatürkün siyasət meydanından uzaqlaşdırdığı adamlar təkrar səhnəyə qayıdırlar, bir halda ki, Atatürk dövrünü pislik və istibdad dövrü kimi qələmə vermək meyli mövcuddur, hətta Atatürkü unudurmaq, xalqın yaddaşından silmək üçün xüsusi səylər göstərilir – elə isə nə üçün başqa birini gözləmədən özü qatı Atatürkcü rolunda çıxış etməsin? Əgər bunu bacarsa Atatürk əleyhinə çıxışlardan narazı olanların hamısını ətrafına toplaya bilər, onların başında dayanıb istədiyi bütün hücumlara asanlıqla və cəsarətlə atıla bilər.

1943-cü il seçilməsinə məhz belə planla hazırlaşmağa başladı. Tanıdığı əksər gənc siyasətçilərlə görüşlər keçirdi, onlara ümid verdi, millət vəkilli seçilmələrinə çalışdı. Ətrafındakılara aşılamaq istədiyi fikir bu idi:

"Vəziyyətə klerikal zehniyyət hakim olmağa başladı. Bu, bir tərəfdən irticanın diktatorluğunu hazırlaya, o biriyandan məmləkəti qardaş qırğına apara bilər. İnqilabların taleyi təhlükə altındadır".

Elə bu ərzədə də onunla bəzi görüşlərim oldu. Mənə mövqeyini izah etdi: Xalq Partiyasını daxilədən islah etmək fikrində yenə də israrlıdır. Mən və mənim kimi gənclər qarşından gələn seçkilərdə mütləq Məclisə düşməli, millət vəkilli olmalıyıq!

Atamın dostları

Qatı sənaye düşməni idi. Hər kəsi böyük fabriklər qurulmasının qorxunc nəticələrinə gətirib çıxaracağına inandırmağa çalışır, məmləkətin yalnız əl dəzgahlarına ehtiyacı olduğunu iddia edirdi. Eyni zamanda hər ailəyə iyirmi dönüm (Türkiyədə torpaq ölçüsü, təxminən 0,1 hektara bərabərdir – V.Q.) torpaq verilməsini istəyirdi. İnsanlar özlərinin bütün ehtiyaclarını bu iyirmi dönüm torpaq və əl dəzgahlarından gələn gəlirlə təmin etməli idilər. Qərribə fikirlərinin üzərində böyük israrla dayanırdı. Yoxsa çağdaş Türkiyənin Mahatma Qandisi⁷ olmaq istəyirdi?

Nə isə, olan oldu, bitən bitdi. Amma Atatürkün ölümündən sonra Esendalın Cümhuriyyət Xalq Partiyasının rəhbərliyinə gətirilməsi əvvəlcə hər kəsdə heyrat yaratdı. Ardınca da tez-gec onun hansısa daha qərribə işlər görəcəyini səbirsizliklə gözləməyə başladılar.

Gözlənilən şeyin aşkara çıxmasını çox gözləmək lazım gəlmədi.

¹ Böyük nitq – türk qaynaqlarında Nutuk, yaxud Söylev adı ilə tanınır. Mustafa Kamal Paşanın Cümhuriyyət Xalq Firqəsinin qurulmasının ikiilliyi münasibəti ilə 15-20 oktyabr 1927-ci ildə Türkiyənin siyasi istəblişmentini, habelə yerli və xarici jurnalistlər qarşısında ölkənin müasir tarixinin və siyasi həyatının bir çox nöqtələrinə işıq salan nitqi nəzərdə tutulur. Burada görülmə işlərə qiymət verilməklə bərabər, həm də qarşıdakı perspektivlər üzərində fikirlər bildirilmişdi.

² Mehmet Şükrü Saracoğlu (1886-1953) – türk siyasi və dövlət xadimi, 1942-1946-cı illərdə Türkiyə Cümhuriyyətinin baş naziri olmuşdu.

³ Memduh Şevket Esendal (1883-1952) – türk yazıçısı, siyasi xadim, diplomat. 1920-1934-cü illərdə Türkiyə Cümhuriyyətinin Azərbaycan, İran və Əfqanıstanda diplomatik nümayəndəsi. 1941-1945-ci illərdə hakim Cümhuriyyət Xalq Partiyasının baş katibi.

⁴ Bəhs olunan dövrdə Türkiyə Cümhuriyyətinin ikinci prezidenti İsmət İnönü idi.

⁵ Memduh Şevket Esendal diplomat kimi fəaliyyətə Sovet Azərbaycanında başlamışdı. 1920-ci ilin sentyabrında Atatürkün təşəbbüsü ilə "adamdan biri olaraq" (proletariatın hakim qüvvə sayıldığı ölkəyə göndərildiyi üçün burada "xalq arasından çıxmış adam" mənasında anlaşılmalıdır) TBMM hökumətinin təmsilçisi kimi Bakıya gəlmiş və 1924-cü ilə qədər burada işləmişdi. Çox ehtimal ki, kitab müəllifi Esendalın fəaliyyətinin həmin dövrü haqqında məlumatı malik olmayıb. (Daha geniş məlumat almaq üçün: Vilayət Quliyev. Memduh Şevket Esendal – Bakıda ilk Türkiyə diplomati, 525-ci qəzet, 7, 14 fevral 2007-ci il, say 35, 36).

⁶ "Məslək" – 1925-ci ildə Memduh Şevket Esendalın redaktorluğu ilə İstanbulda nəşr olunan həftəlik ictimai-siyasi və ədəbi qəzet.

⁷ Mahatma Qandi (1869-1948) – Hindistanda müstəqilliyi uğrunda hərəkatın ideoloqlarından və rəhbərlərindən biri. Dinc mübarizə tərəfdarı kimi tanınmışdı.

Davamı gələn sayımızda

Tərcümə edən:
Vilayət QULİYEV, professor

Anamın çox da böyük olmayan bir kitabxanası vardı və bu kitabxanada ən çox diqqətimi çəkən kitablardan biri də "Rüstəm və Söhrab" idi. Firdovsinin "Şahnamə" əsərinin bu məşhur hekayəsi ayrıca kitab şəklində çap olunmuşdu. Təxminən ötən əsrin 50-ci illərinin nəşri idi. Kitabın üz qabığındakı şəkildə diz çökmüş, saqqallı, yaşlı döyüşçü və onun da qucağında qılıncı ölümcül yaralanmış gənc döyüşçü təsvir edilmişdi. Hər dəfə kitabı əlimə götürəndə anam deyirdi ki, bunu oxumaq sənin üçün çox tezdir, bir az böyüyəndən sonra oxuyarsan. Anamın qadağası kitaba marağımı daha da artırır. Bir gün kitabı oxudum, neçə yaşındaydım, dəqiq xatırlamıram. Amma bilirəm ki, səkkiz, ya da doqquzuncu sinifdə oxuduğum vaxtlar idi. "Rüstəm və Söhrab" bu qədim və əbədi mövzuda oxuduğum ilk kitab idi. Bu sətirleri yazanda tamam unutduğum bir məqamı xatırladım. Kiabi oxuyandan sonra uzun müddət o əsərin təsirindən çıxıb bilmədim və bir gün anama atamla bağlı indi xatırlamadığım bir sual verdim. Anam dərhal bu sualın hardan doğduğunu anladı. Mənə ilk sözü bu oldu: "Rüstəm və Söhrab"ı oxudun?

Orta məktəbi bitirəndə atam mənə Firdovsinin qırmızı cildli "Şahnamə"ni başlandı. Atanın oğulu bilmədən öldürməsi içində saysız suallar doğururdu. Bu sualların isə cavabı yox idi. Çünki ruhumu təbiiyət edəcək anlayışlara hələ gəlib yetişməmişdim, tale və zərurət arasındakı fərqi anlaya bilmirdim. Hələ bilmirdim ki, dünyanın ilk insanı Adəmdən törəyən Qabil öz qardaşı Habilini öldürməklə, dünyanın ilk cinayətini törədib. Bilmirdim ki, Kron atası Urani öldürüb və onun hakimiyyətinə sahib olub. Zevs də atasını oxşar ssenari ilə öldürüb...

Kronu bu cinayəti törətməyə öz anası Geya sövq etmişdi. M.Şoloxovun "Xal" hekayəsini oxuyanda heyrətlənmişdim. Bu ki, Rüstəmlə Söhrab əhvalatının eynidir! Ata ilə oğul üz-üzə gəlirlər, ata qılıncı oğulu vurub öldürür, ölünün ayağından botinkanı çıxaranda, ayağındakı xaldan oğlunu tanıyır, üstündəki mauzeri çıxarıb gülləni öz ağzına sıxır. Çox sonralar anladım ki, bütün yaranan əsərlər yalnız bir mətnin tərkib hissələridir.

Orhan Pamukun "Qırmızı saçlı qadın" romanını oxuyarkən tanış mövzunun yeni qurğuda ərsəyə gəlməsinin şahidi olurduq. Əsərdə Firdovsinin "Rüstəm və Söhrab"ından və Sofoklun "Çar Edip"indən istifadə edən Pamuk, maraqlı bir süjet xətti qurur və bu xətti düşüncəli romançı olaraq bəlli bir sonluğa – qətl hadisəsinə gətirib çıxarır. Burada yazıçı oxucuya kömək edir, bütün ipuçlarını verir, intuisiya və məntiq kifayət edir ki, oxucu sonluğun necə bitəcəyini anlasın. Bu, Pamuk nəsrinə xas olmayan bir üsuldur.

Nobelli yazıçının bundan əvvəlki əsərlərində olan çoxqatlılıq, işarə və şifrələr bu əsərdə, demək olar ki, yoxdur. Mövzu tam Pamuk təxəyyülünün hakimiyyəti altındadır. Təkrarlanan situasiyalar (Cemin atasının onları atıb getməsi, Mahmud ustaya qarşı ondan yaranan ata məhəbbəti, özü də bilmədən atasının sevgilisini vurulması və ondan övladının olması və qaçılmaz sonluq, oğlunun onu istəmədən öldürməsi) müxtəlif əfsanələri xatırlatsa da, oxucuya təkrar kimi yox, tam yeni, bənzəri olmayan bir hadisə kimi görünür. Oxucu belə də qəbul edir. Pamuk buna öz bənzərsiz istedadı ilə nail olur. O, hekayəsini bütün məkanlara və zamanlara dağıtmır, qədim zamanın əhvalatını yeni məkanda və yeni zamanda, yeni biçimdə təqdim edir.

Mahmud ustası quyunun dibində qoyub qaçan Cem günah hissindən qaça bilmir və tale, qəzavü-qədar onu otuz ildən sonra yenə həmin quyunun başına gətirib çıxarır. Ölüm onu burda, bu məkanda gözləyirdi. Əsərdə iki şəxs – Cem və qırmızı saçlı qadın danışır. Amma onların hərəkətlərini yazıçı yönləndirir. Hər şey üst qatdadır, Pamuk bu dəfə əvvəlki romanlarından fərqli olaraq oxucunu çətinliyə salmır. Amma yazıçının peşəkərligi bu sadə, sadə olduğu qədər də mürəkkəb süjet xətti boyunca etdiyi taktiki gedişlərdə üzə çıxır. Bu əsər romanı necə yazmağın ən gözəl nümunəsidir. Mütləq prosesində sanki bir skeletin tədricən necə ətə-qana dolduğunun şahidi olurduq. Məhz düşüncəli romançı bu cür əsər yazsa bilər.

"Düşüncəli" sözünü xüsusi vurğulamağım səbəbsiz deyil. Orxan Pamukun Harvard Universitetində roman sənətilə bağlı oxuduğu mühazirələrdən ibarət "Saf və düşüncəli romançı" kitabı var. Həmin kitabda Pamuk düşüncəli, belə də demək olar – texnar yazıçının romanı necə qurduğunu izah edir, bir növ, yazıçı mətbəxinə girir. Təxəyyülün, xəyal gücünün, hüdudsuz imkanları hesabına yazıçı qədim mətnlərdən qaynaqlanaraq bu mətnlərin müasir versiyasını yarada bilər.

Eyni süjet, bir növ, bu günə proyeksiya olunur. Amma kor-koranə şəkildə yox, düşünülmüş şəkildə! Bunun ən parlaq nümunəsi "Qırmızı saçlı qadın" romanıdır.

Əksər romanlarında olduğu kimi, bu əsərində də Pamukun dəyişməyən bir problemi var: Şərqlə-Qərb qarşılıqlı. Xatırlayırsınızsa, "Bəyaz qala" romanında Şərqlə Qərb tamam müxtəlif mədəniyyətlər kimi qarşı-qarşıya qoyulur, bu mədəniyyətlərin oxşar və fərqli cəhətləri müzakirə olunur. Üz-üzə oturub günlərcə mübahisə edərək bir-birlərinin mədəniyyətini anlamağa çalışan iki insan, iki ayrı dünyanın insanı sonda bir-birinin içində əriyir. "Səssiz ev"də qarbləşmə cəhdi Səlahəddin Darvinoğlunun təmsalında baş verir, əslində bu obraz Qərbi imitasiya edənlərə bir ironiyadır. "Yeni həyat"da isə Rıfki əmi öz komiksleri ilə yeni yetişən nəsli Avropa düşüncəsinə keçid üçün hazırlayır. "Qara kitab" və "Qar" romanlarında da Şərqlə-Qərb dillemləsi qəbəriqdir. Bəs "Qırmızı saçlı qadın"da nə baş verir?

Romanın qaynaqlandığı "Rüstəm və Söhrab" hekayətində Rüstəm İrani, Söhrab Turanı təmsil edir. Burada bir incə məqam isə atasının oğulu tanımamasıdır ki, bu məqamdan da Freydingin psixoanaliz nəzəriyyəsinə keçid almaq olur. "Qırmızı saçlı qadın"ın ikinci istinad nöqtəsi Sofoklun "Çar Edip" faciəsidir. Cem quyu qazarkən Mahmud ustaya bu əhvalatları niyə danışır?

Qorxularından xilas olmaq üçün. O, atasını sevmir, atası onları atıb, özü də solçu hərəkətin üzvüdür, dəfələrlə əqidəsi uğrunda həbsdə yatıb. Mahmud ustasının onun qayğısına qalması Cemi duyğulandırır, o, ustasına mehr salır, ona ata kimi yanaşır. Amma ehtiyatsızlıq üzündən Mahmud usta quyuda olanda Cemin əlindən qum dolu vedrə sürüşür və ustasının üstünə düşür. Biz çox sonra biləcəyik ki, əslində Mahmud usta quyuda ölmür. Amma Cem onun öldüyünü zənn edib oradan qaçır. Buna qədər isə qırmızı saçlı qadınla günahə batır. Gələcək ölümünün toxumunu qırmızı saçlı qadının bətnində buraxıb gedir. Cem, oğlu Ənvərlə qarşılaşarkən ölümün həyatın içindəki yerini və bu yerdən qaçışın mümkünsüz olduğunu anlayır. Otuz ildən sonra bu ölüm oğlunun cildində qarşısına çıxır; qırmızı saçlı qadından olan oğlu Ənvər onun həyatına son qoyur. Bu ölüm də təsadüf (təsadüf mü?) nəticəsində baş verir. Cem Qərbi, Ənvər isə Şərqi simvolizə edir.

Pamukun da sayğıyla andığı daha bir türk romançısı Əhməd Həmdü Tanpınarın "Hüzur" romanını xatırladım. Əsərdə cümhuriyyətin yenidən yarandığı dövr təsvir edilir, gənclər qızgın müzakirələr aparırlar - Şərqlə yoxsa Qərb dəyərlərini təbliğ etməli? Tanpınar bütün varlığı ilə Şərqlə təərəfdədir, əsərin baş qəhrəmanı Mümtaz da Şərqlə təfəkkürünün məhsuludur.

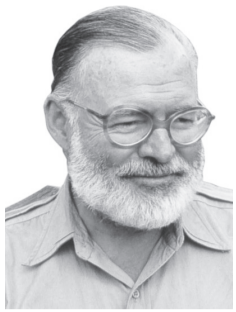
Pamuk isə bu mübarizədə heç vaxt tərəf kimi çıxış etmir, situasiyanı təsvir edir, mürəkkəb süjet xətti bəzən oxucunu dolanbac yollara aparıb çıxarır. Bir həqiqətin arxasında başqa bir həqiqət gizlənir. Amma son nəticədə Şərqlə Qərb arasındakı bu qarşılıqsız eşq hekayətini çözmək yenə də oxucunun üzünə düşür.

Kənan HACI

Orxan Pamukun

"Qırmızı saçlı qadın"ı

**Ernest HEMINGWAY
(ABŞ)**

Vilyam Kembell birbaşa Pitsburqdan start götürən estrada truppası ilə birgə velosiped yürüşündə iştirak etmişdi. Bu yarışmada – velosiped ötürməsində yürüşçülər bir-birinin ardınca eyni intervalla start götürürlər. Onlar çox sürətlə hərəkət edirlər, çünki ara məsafəsi, adətən, qısa olur və əgər kimsə sürəti azaltsa, sürəti azaltmayan digər yürüşçü startda onları ayıran vaxtın əvəzini çıxır. Elə ki arxadan gələn irəliddə gedənlə tənləşir və onu ötürüb keçir – həmin yürüşçü yarışmadan çıxır; velosipeddən düşüb şoseni tərk edir. Ötmə baş verməyəndə isə startdakı distansiya məsafəsini hamıdan daha çox artırmış yarışçı qalib hesab olunur. Yarışmada yalnız iki nəfər iştirak etdikdə ötmə daha çox altıncı mildən sonra baş verir. Estrada truppası Vilyam Kembellə Kansas-Sitidə haqladı.

Vilyam Kembell fikirləşirdi ki, düz Sakit okeanın sahilinəcən estrada truppasının ən azı bir qədər öndə gedəcək. Təşkilatçı qismində estrada truppasını qabaqladığı müddətdə ona məvəci verirdilər. Estrada truppası gəlib çatanda Vilyam Kembell yataqda idi; truppasının direktoru onun nömrəsinə daxil olanda çarpayıda uzanmışdı, direktor gedəndən sonra isə Vilyam Kembell qərara gəldi ki, daha ayağa qalxmağa heç bir lüzum yoxdur. Kansas-Sitidə hava soyuq idi və o, küçyə çıxmağa tələsmirdi. Kansas-Siti xoşuna gəlməmişdi.

Vilyam Kembell əlini çarpayının altına soxdu, şüşəni çıxarıb bir az içdi; viski onun mədəsini sakitləşdirdi. Estrada truppasının direktoru mister Terner isə içməkdən imtina elədi.

Vilyam Kembellin mister Ternerlə söhbəti bir qədər qoribə alındı. Mister Terner nömrənin qapısını döyəndə Vilyam Kembell “hə” dedi; içəri girən mister Terner stulun üstünə atılmış bir topa paltar, ağzı açıq çamadan, çarpayının yanındakı kətilin üzərində viski şüşəsi, bir də başını adyala bürümüş kimsə yataqda uzandığını gördü.

- Mister Kembell, – estrada truppasının direktoru dilləndi.

- Məni işdən azad etməyə sizin hüququnuz yoxdur, – adyalın altından Vilyam Kembellin səsi eşidildi; mələfənin altı isti, təmiz, həm də intim idi. – Məni işdən azad etməyə təkə elə o səbəbdən hüququnuz yoxdur ki, mən velosipeddən düşdüm.

- Sən keflisən, – mister Terner dedi.
- Hə, əlbəttə, – Vilyam Kembell parçanı dodaqlarıyla duya-duya sözlərini mələfəyə dedi.

- Sən qanmazsan, – mister Terner elektrik işığını söndürdü; işıq bütün gecəni yanmışdı. İndi səhər saat on idi. – Sərxoş qanmaz. De görüm, sən bu şəhərə haçan gəlmisən?

- Bu şəhərə mən dünən axşam gəlmişəm, – Vilyam Kembell ağzını mələfəyə dirəmiş halda cavab verdi; o, mələfə arasından danışmağın acəb xoş olduğunu anlamışdı. – Siz heç vaxt mələfə altından danışmamısınız ki?

- Boşla bu zarafatları. Burda güməli bir şey yoxdur.

- Mən zarafat eləmirəm, sizinlə mələfənin altından danışırım. Sadəcə, özümçün çənləyirəm, vəsalam.

- Məhz çənləyirsən; ağzına nə gəldi, danışsana.

- Siz gedə bilərsiniz, mister Terner, – Kembell dedi. – Mən daha sizinlə işləmirəm.

- Bu, səndə çoxdandır?
- Bu nə sualdı belə? – Vilyam Kempell mələfənin arasından nəfəsini içinə çəkib buraxdı.

- Billi, sən çoxdan içirsən?
- Nolub ki?! Mən bəyəm pis işlədim?

- Yox ey, Billi, yox! Mən, sadəcə, soruşuram. Deyirəm, sən çoxdan içirsən?

- Bilmirəm. Amma mənim canavarım qayıdıb. – O, dilini mələfəyə toxundurdu. – Artıq bir həftədir ki, canavarım mənimlədir.

- Yalan deyirsən!

- Yo-o-x! Mənim əziz canavarım. Ağzımı şüşəyə yaxınlaşdırın ki mi keçir qarının o üzünə. Spirtin iynə dözə bilmir. Mənim zavallı canavarım. – O, mələfəni diliylə dairəvi şəkildə yaladı. – Mənim qəşəng canavarım! Heç bir tikə də dəyişməyib. Elə həminkidir, necə vardısı, o cür.

Vilyam Kembell gözlərini yumdu; nəfəsini dərinəndən içəri çəkdi.

- Bunu da müalicə edirlər, – Sürüşkən Billi Terner dedi.

- Yox, – Vilyam Kembell cavab verdi. – Bizi heç nədən müalicə etməirlər.

- Belə olmaz axı, Billi. Adam gözü baxa-baxa öz üstündən qələm çəkməz.

Mister Terner yaxınlaşıb onun çarpayısının qırağında oturdu.

- Mələfəmdən muğayat ol! – Vilyam Kembell dedi.

- Billi, lap tutaq ki, bəxtin gətirməyib. Yəni, doğrudanmı, buna görə bu yaşda öz üstündən qələm çəkmək, bədəni hər cür murdar şeylərlə doldurmaq lazımdır?!

- Qanun icazə vermir? Sən bunu deyirsən?

- Mən qanundan danışmıram, ondan danışırım ki, bunu özündə dəf eləmək lazımdır.

Billi Kembell dodaqlarını və dilini nəvazışla mələfəyə sürtüb “Mənim əziz mələfəciyim, – dedi, – mən bu mələfəni öpə bilərəm, eyni vaxtda da onun arasından hər şey görünür”.

Ona görə belə deyirlər ki, sən həmişə sürüşürsən. Mənə isə Billi deyirlər, sadəcə, Billi. Çünki mən sürüşməyi bacarmıram. Bacarmıram sürüşməyi, Billi. Heç vaxt da bacarmamışam. Həmişə nəyəyə ilişirəm. Elə ki buna cəhd edirəm, çalışırım ki, sürüşəm, o dəqiqə – al gəldi! – ilişirəm!

Vilyam Kembell gözünü yumdu.

- Bacarmıram sürüşməyi, Billi, – dedi. – Bu isə pisdir; heç bilirsən sürüşə bilməmək nə pisdir?!

- Hə, – Sürüşkən Billi Terner cavab verdi.

- Nə “hə”? – Vilyam Kembell ona baxdı.

- Sən dedin ki...

- Yox, – Vilyam Kembell dedi. – Mən heç nə demədim. Yəqin səhv olub.

- Sən sürüşməkdən dəm vururdun, deyirdin ki...

- Yox, yox. Sürüşmək barədə söhbət gedə bilməz. Qulaq as, Billi, sənə bir sirr açım. Sən mələfələri sev. Bilirsən, Billi, fahişələrlə...

Təqib yürüşü

(Hekayə)

- Şükür ki, heç olmasa bunu bilirsən.

- Mən çox şeylər bilirəm, – Vilyam Kembell mələfəni aşağı çəkib başını çölə çıxartdı və mister Ternerə baxdı. – O qədər şeylərdən xəbərdaram ki, həttə sizin üzünüzdə də baxa bilərəm. Mənim nələri bildiyimi eşitmək istəyirsiniz?

- Yox.

- Lap yaxşı, – Vilyam Kembell dedi. – Ona görə ki, əslində, mən heç nə bilmirəm. Bunu elə-bela dedim. – O, yenə mələfəni üzünə çəkdi. – Burda, mələfənin altında elə yaxşıdır ki!

Mister Terner çarpayının yanında dayanmışdı. O, yaşlı adam idi; qarnı qabağa çıxmışdı, keçəl idi, özü də bu dəqiqə xeyli işi vardı; işi başından aşırı.

- Billi, pis olmazdı ki, burda qalib müalicə kursu keçəsən, – dedi. – İstəsən, bunu düzüb-qoşa bilərəm.

- Mən heç bir müalicə almaq istəmirəm, – Vilyam Kembell qəti cavab verdi. – Kurs keçməyə zərər qədər də həvəsim yoxdur. Mən bütün həyatım boyu hər şeydən razı olmuşam.

- Sənə müalicə olunmaq lazımdır, – mister Terner dedi. – Get Kili müalicəxanasına. Peşman olmazsan. Ora pis deyil.

- Kili şəhəri. Bu şəhər Londondan çox da uzaq deyil.

O, yenə gözlərini yumdu, sonra açdı; kirpikləri mələfəyə toxundu.

- Mələfəciklərdən xoşum gəlir, – Vilyam Kembell dedi və mister Ternerin üzünə baxdı. – Qulaq as, sən elə düşünürsən ki, mən kefliyəm?

- Bəs necə?! Əlbəttə ki, keflisən!

- Elə şey yoxdur.

- Sən sərxoşsan, səndə artıq içkinin qarabasmaya keçməsi də olub.

- Yox, – Vilyam Kembell mələfəni başına çəkdi və “mənim qəşəng mələfəciyim” deyib sanki onu nəfəsiylə zərifcə sığalladı. – Mənim gözəl. Mələfəcik, de görüm, sən məni sevirsən? Bunun haqqı nömrənin qiymətinə daxildir. Yaponiyada olduğu kimi. Yox. Qulaq as, Billi, mənim əziz “Sürüşkən Billim!” İndi sən mat qalacaqsan. Mən sərxoş deyiləm. Mən xirtdəyəcən doymuşam.

- Boşla görüm, – mister Terner dedi.

- Bax, – Vilyam Kembell mələfənin altından pijamanın sağ qolunu irəli uzatdı, sonra sağ əlini adyaldan çölə çıxartdı. Biləyindən dirsəyinəcən qolunda tünd-göy rəngli xırda iynə yerlərini dövrələyən göyümtül ləkəciklər vardı. Ləkələr, demək olar ki, ard-arda düzülüşdü. – Bax, tamaşa elə. Bu, mənim yeni nailiyyətimdir. İndi mən nadir hallarda içirəm, özü də çox az. Yalnız canavarı otaqdan qovmaq üçün.

- Di bədsi öz mələfəciyindən danışdın. Bu çirkəba batmaq, bu murdarlığa yaxa tanıtmaq olmaz, Billi.

Vilyam Kembell gözlərini yumdu; ürəkbulanması asta-asta başlandı. Bilirdi ki, bu, öyüməklə yüngülləşən deyil, əksinə, əgər bir tədbir görməsə, gətdikcə güclənəcək. Bax mister Ternerə içkini də elə bu vaxt təklif elədi, o isə boyun qaçırtdı. Vilyam Kembell şüşədən bir az içdi. Bu, yalnız müvəqqəti yüngüllük gətirə bilirdi. Mister Terner ona altından diqqətlə göz qoyurdu. Truppasının direktoru nömrədə lazım olduğundan xeyli çox oturmuşdu – görülsə o qədər işi vardı ki. Bütün ömrünü narkomanların arasında keçirməsinə baxmayaraq, narkotiklər onu dənəşətə gətirirdi. Vilyam Kembell isə münasibəti yaxşı idi və onu tək qoymaq istəməirdi. Onun halına ürəkdən acıyırdı və düşünürdü ki, müalicə kursunun Vilyam Kembellə mütəlak köməyi dəyərdi. Kansas-Sitidə bunun müalicəsi olduğunu bilirdi. Amma indi ona getmək lazım idi və mister Terner ayağa qalxdı.

- Qulaq as, Billi, – Vilyam Kembell dedi. – Qulaq as, gör sənə nə deyirəm. Sənin adına Sürüşkən Billi deyirlər.

- Onun dili dolaşdı. – Sən fahişələrlə xudahafizləş, Billi. Fahişələrlə sadəcə gecə, mələfələrlə isə gecəciyəz...

O susdu və başını mələfənin altına soxdu.

- Mən getməliyəm, – Sürüşkən Billi Terner dedi.

- Fahişələrlə fırlansan, mütəlak ilişəcəksən, – Vilyam Kembell dedi. – Onlarla yalnız gecə, amma...

- Sən artıq bunu demisən.

- Nə demişəm?

- Gecə və gecəciyəz barədə.

- Hə, düzdü. Mələfəni sevsən... – O, nəfəsini mələfəyə verib burnunu ona sildi. – Onların barəsində mən hələ heç nə bilmirəm. Bu mələfəciklə mən hələ təzə-təzə başlamışam.

- Mən gərək gedəm, – mister Terner dedi. – Xeyli işim var.

- Neyləmək olar, buyuracaqsız, – Vilyam Kembell dedi. – Getmək hamıya lazımdır.

- Yaxşı, mən getdim.

- Get.

- Sən necəsən, Billi, yaxşısan?

- Ömrümdə belə yaxşı olmamışam.

- Doğrudan, yaxşısan?

- Çox yaxşıyam. İşində ol. Mən hələ bir az da uzanacağam. On iki üçün duraram.

Amma mister Terner günorta üstü onun nömrəsinə gələndə Vilyam Kembell yatmışdı; mister Terner isə həyatda məhz nəyi qiymətləndirməyin lazım olduğunu bilənlərdən sayıldığı üçün onu oyatmadı.

**Tərcümə edən:
Mahir N.QARAYEV**

Bu səhifəni uşaqlar, yeniyetmələr üçün hazırlamışıq. Amma bu, heç də o anlama gəlməsin ki, səhifəmizi oxuyarkən böyük zövq almayacaq. Mütləq alacaq, çünki elm öyrənmək, savad almaq insanın əbədi, həmişəcavan arzularındandır. Bəşəriyyət zaman-zaman adamları iki yerə bölüb: savadlılara və bisavadlara. Bütün sivilizasiyalar ona görə sivilizasiya olub ki, içindəki savadlı kəsim, düşünən insanlar artıb, fərqli bir mədəniyyət yarada bilib.

Müasir dövrdə elmə, biliyə can atmaq daha vacibdir, çünki dünənə kimi qarşımızda bir sirr olaraq qalan çox mətləblər artıq çözümlə-çözülə gedir, bildiklərimiz artır, bilmədiklərimiz azalır. Amma nə qədər öyrənsək də, bilmədiklərimiz bildiyimizdən qat-qat çox olaraq qalacaq.

Səhifəmizi müntəzəm izləsəniz, minlərlə mürəkkəb sualın sadə cavabını tapacaqsınız. Bu mətləblərin əksəriyyəti ilə orta məktəbdə rastlaşmışıq, amma təəssüf ki, dərslərimizin, nədənsə həmişə qəliz olan elmi dili ucbatından çox şey əxz edə bilməmişik.

Biz heç də o iddiada deyilik ki, "Hər suala bir cavab" rubrikamızı izləy-izləyə savadlanacaq, alim olacaqsınız. Məqsəd uşaqlarımızın dünyagörüşünü genişləndirmək, onları həmişə diqqət mərkəzində olan maraqlı həmsöhbətə çevirməkdir.

İlqar ƏLFİ

Təlim görmüş fil insanlara qarşı çox mehriban olur, onların bütün tapşırıqlarını məmnuniyyətlə yerinə yetirir.

Hər suala

Keçilər nə yeyir?

Adama elə gəlir ki, keçilər praktiki olaraq hər şey yeyir. Və ən maraqlısı odur ki, həqiqətən də belədir! İnstinkt keçiləri ziyanlı şeylər yeməyə qoymur, amma, buna baxmayaraq, keçi bütün başqa heyvanların imtina etdiyi şeyləri də yeməyə cəhd göstərir. Bunun səbəbi odur ki, başqa ev heyvanları üçün nəzərdə tutulmuş yemlər keçiyə nadir hallarda çatır. Keçi ev heyvanlarının ən optimist, yəni nikbin nümayəndəsi sayılır. Onları adətən pis yemlədiklərindən, keçilər qabaqlarına çıxan hər şeyi yeyirlər ki, bəlkə dadlı bir şey tapdılar. Keçilərlə insan arasında çox qəribə münasibət var. Buna baxmayaraq, ən faydalı heyvanlardan biri də məhz elə keçidir.

Qədim zamanlardan keçilər adamları müalicəvi süd və kifayət qədər dadlı ətə təmin ediblər. Onların dərisindən gön, yunundan yumşaq, isti paltarlar düzəlir. Lakin böyük faydalarına baxmayaraq, keçinin adamlar arasında hörməti yoxdur. Buna görə heyvan özünün pis xasiyyətinə və xüsusilə də xoşagəlməz qoxusuna "minnətdar" olmalıdır. Keçi insan üçün bütün başqa ev heyvanlarından çox iş görüb. Məsələn, keçi südü inək südündən qat-qat faydalı sayılır və onu adətən uşaqlara, əlillərə verirlər, çünki bu süd asan həzm edilir. Bəziləri keçini ətinə görə, digərləri dərisinə görə saxlayır.

Keçi dərisindən layka, safyan adlanan çox qiymətli gön istehsal olunur. Anqor və Kəşmir cinslərindən olan keçilər isə qiymətli yununa görə əvəzsizdir.

Belə hesab olunur ki, keçiləri ilk dəfə indiki İran ərazisində mövcud olmuş, Persiya adlanan qədim dövlətin ərazisində əhliləşdiriblər. Amma indi onu dünyanın bütün ölkələrində saxlayırlar. Avropa və Asiyada keçinin, təxminən 10 vəhşi növü aşkar edilib. Onların hamısı dağlıq nahiyələrdə yaşamağa üstünlük verən özünəmənim, fəal heyvanlardır.

Uzunqulaqla eşşək arasında fərq nədədir?

Necə bilirsiniz, uzunqulaqla eşşəyin fərqi nədədir? Heç nədə. Məsələ bundadır ki, bu adların ikisi də eyni heyvana aiddir. Eşşək ilk əhliləşdirilən ev heyvanları arasındadır. Misirlilər onu azı 5000 il əvvəl əhliləşdiriblər.

Özünün fəvqəladə xeyirli olmasına görə eşşəklər dünyanın hər yerində saxlanılır. Məsələn, Somalidə və Afrikanın başqa yerlərində vəhşi Somali eşşəkləri olur. Onlar çox ehtiyatlı heyvanlardır, 5-20 arasında sayı olan qruplar şəklində yaşayır, səhrada quru ot və kollarla qidalanırlar. Yerli qəbilələrin əksəriyyəti bu heyvanları ətinə, dərisinə görə ovlayır, yaxud satmaq üçün tutur. Ona görə də hal-hazırda bu növ azala-azala gedir. Eşşəyin bir neçə vəhşi növü Asiyada da yaşayır.

Onlardan birinin keçmişdə Suriyada və Orta Şərqi digər yerlərində yaşamış Suriya eşşəyinin indi, yəqin ki, kökü kəsilib.

Eşşəklər səhra şəraitində yaşamağa uyğunlaşdırılıb və bir müddət susuz keçinə bilirlər. Balalayanda eşşəklər böyük sürülərdə birləşir, amma tezliklə xırda-xırda dəstələrə bölünür və ölkəyə dağılırlar. Müasir eşşəklər Afrikanın şimal-şərqində yaşayan Nubiya eşşəklərindən əmələ gəlib. Bir zamanlar bu heyvanlar Nil çayından Qırmızı dənizə kimi, çox geniş ərazidə yaşayırdı. Lakin vəhşi eşşəyin bir çox növü artıq məhv edilib və indi insanlar mövcud olan bir neçə növü qorumağa çalışırlar. Meksika və Mərkəzi Amerikanın bir çox yerlərində eşşək ən geniş yayılan nəqliyyat vasitəsidir və bu işdə atı da, maşını da əvəz edir.

Fillər hər şeyi xatırlayırmı?

Əsrlər boyu dillərdə cürbəcür əfsanələr dolur və insanlar çox vaxt onlara inanır. Belə əfsanələrdən birində deyilir ki, fillər heç vaxt, heç nəyi unutmurlar. Burda müəyyən dərəcədə həqiqət var. Fillər, doğrudan da yaxşı yaddaşa malikdirlər. Onların yaddaşı, yəqin ki, bütün başqa heyvanlarınkindən möhkəmdir. Fillərin onlara pislik edən insanları yadda saxlamasına, uzun illərdən sonra ondan intiqam almasına dair xeyli faktlar var. Bununla belə, heç şübhə yoxdur ki, fillər hər şeyi yadda saxlaya bilməz.

Bir özünüz düşünün, görün vəhşi filə təlim vermək nə qədər çətin bir işdir. Təlimçi bəzən heyvana zərbələr endirərək onu xoşlamadığı işi görməyə məcbur eləməli olur. Əgər fillər həqiqətən heç nəyi unutmazdı, onları əhliləşdirmək də mümkün olmazdı, heyvan daim öz təlimçisinə hücum edərdi. Amma bu, heç də belə deyil.

Dəniz donuzları ildə iki-üç dəfə doğur, hər dəfəsində də dünyaya iki-üç körpə gətirirlər. Doğulandan artıq bir neçə saat sonra onun balaları qaça bilir. Dəniz donuzlarına qulluq etmək asandır və ev şəraitində onlar 8 il yaşayırlar. Zooloqlar alıcılarına, adətən cürbəcür rəngdə olan, tükü həm uzun, həm də qısa heyvanlar təklif edirlər.

Ağ fillər olurmu?

Fillərin yaşadığı yerlərdə belə bir ifadə var: "Filankəsin ağ fili var!". Bunu deyərək insanlar kiminsə çox bahalı, çox gərəkli bir şeyə malik olduğunu, onu heç nəyə dəyişməyəcəyini nəzərdə tuturlar. Ən maraqlısı isə budur ki, heç kəs, heç vaxt ağ fil görməyib! Bəzən belə deyərək insanlar rəngi çox açıq olan, qədim zamanlarda müqəddəs sayılmış filləri nəzərdə tuturlar.

Dəniz donuzu nədir?

Dəniz donuzunun adı donuzlara qətiyyəti aidiyyəti yoxdur, o, dovşanların qohumudur. Başqa sözlə desək, dəniz donuzu əsl gəmiricidir və onu qədim inklər Peru, Ekvador və Kolumbiya ərazisində Yeni Dünyaya ispan konkistadorları gələndən xeyli qabaq yetişdirirdilər. Hindular onlardan qida kimi istifadə edir və ətinə əsl delikates, yəni ləzzətli nemət sayırdılar. Yeri gəlmişkən, Amerikanın kəşfindən sonra bu heyvanları məhz yemək məqsədiylə Avropaya daşıyırdılar.

Bizim zamanlarda dəniz donuzlarını yalnız Peruda yaşayan bəzi qəbilələr yeyir. Əvəzində onlar bütün dünyada ev heyvanları kimi çox populyardır. Dəniz donuzlarının uzunluğu 25 santimetrə çatır və çəkisi bir kiloqrama yaxın olur. Onların quyruğu yoxdur, xırda, girdə qulaqlarında tük olmur. Dəniz donuzlarının qabaq pəncələrində dörd, arxa pəncələrində isə cəmi üç barmaq olur. Bütün barmaqların ucunda enli caynaqlar var. Bu heyvanlar əsasən, bitki mənşəli qidalara dolanırlar. Yeyərkən, onlar çox vaxt arxa pəncələri üzərində oturlar. Təbiətdə dəniz donuzları yuvalarda yaşayır və ya yağışlı, tutqun günlərdə, ya da elə gecələr yeməyə çıxırlar. Ətrafdakı bitki örtüyü zəngin olanda bu heyvanlar uzun müddət susuz keçinə bilir. Qəfəsə saxlananda isə dovşanlar, siçanlar yeyəndən yeyirlər, amma onları suya da ehtiyacları olur.

Dünyanın bəzi yerlərində onlara hətta sitayiş də edirdilər. Ağ fillər o qədər qiymətli sayılırdı ki, belə bir heyvana yalnız kralar yiyələnə bilirdi! Və bunun mənası da vardı: yüksək qayğı və qulluqla əhatə olunmuş bu fillərin bəzək-düzəyi də çox bahalı və dəbdəbəli olurdu. Onlar heç vaxt işləmir, ayrıca yerlərdə yaşayırdılar. Onların öz qulluqçuları olurdu və bu adamlar yalnız fillərin qulluğunda dururdular. Yemi isə bu heyvanlara gülmüş qablarında bəyaz geyimli insanlar verirdi. Odur ki, bahalı, amma gərəksiz bir şeyə malik olmağı bildirən həmin ifadənin hardan yarandığını artıq siz də bildiniz...

Fillər siçandan həqiqətənmi qorxur?

Məhz nəhəng heyvan olduqlarına görə fillərin xırda siçandan qorxa biləcəyi barədə fikir bizi əməlli-başlı əyləndirir. Adamlar buna inanır və elə düşünür ki, siçan filin xortumuna girib o boyda heyvanı boğa bilər. Əslində isə fillər siçanlardan qorxub-ələmir!

Zooparkda filin yan-yörəsinə qaçan siçanları tez-tez görmək olur və bu zaman nəhəng heyvan onlara qəti əhəmiyyət vermir. Amma filin çox gözəl iy bilməsinə görə düşünməməliyik ki, heyvan yanında siçan olduğundan xəbərsiz qalır. Əgər siçan bütün cəsaratını toplayıb onun xortumuna girsə belə, fil nəfəsini ciyərlərinə yığib bircə dəfə "fırt" eləyə, siçan topdan çıxan mərmə kimi uçacaq.

Zürafənin boyu nə qədərdir?

Adətən heyvanları nəzərdən keçirəndə o qədər də təəccüblənmirik, amma zürafəyə baxanda mütləq hiss edirsən ki, onun xarici görünüşündə nəsə bir qeyri-adilik var. Bunun səbəbi, yəqin ki, çox uzun boynudur. Zürafə planetimizin ən hündür heyvanıdır və boyu təxminən 5,5 metrə çatır. Zürafənin həm də çox sürətli ayaqları var və onların eyni uzunluqda olmasına baxmayaraq boynunun kökündəki güclü əzələlərinə görə elə görünür ki, guya zürafənin beli sinəsindən quyruğuna doğru maili xətlə gedir. O qədər də iri olmayan, qaragözlü ensiz başı bu heyvanın sifətinə bir incəlik verir. Zürafənin iri qulaqları kiçik bir şıq qılıya belə həssasdır. Bu cəhəti, gözəl iyilmə qabiliyyətiylə bir yerdə heyvanı düşmən təhlükəsindən vaxtında xəbərdar edir.

Zürafənin qeyri-adi dərəcədə uzun dili var – bəzən 46 santimetrə çatır. Buna baxmayaraq zürafə dilini elə ustalıqla idarə edir ki,

Onun əla eşitmə və iyilmə qabiliyyəti var. Bu keyfiyyətlər ona təhlükəni hələ lap uzaqdan duymaq imkanı verir. Zürafə üçün əla qoruyucu vasitə rolunu onun rəngi oynayır. Rənginə görə zürafə ətraf mühitə o qədər qarışıq ki, hətta nəhəng ölçülərinə baxmayaraq, meşədə durmuş zürafəni görmək asan iş deyil.

Hörgüc dəvənin nəyinə gərəkdir?

Dəvəyə “səhrələr şahı” deyirlər və bunun öz səbəbləri var. Gəmilər dəryaya nə qədər uygundur, dəvə də səhrada elə o qədər ahəngdar görünür. Dəvə, başqa heyvanların acından və susuzluqdan çoxdan öləcəyi yerlərdə özünü əla hiss edir. Dəvə özünün yeməyini də, suyunu da yanında gəzdirir. Növbəti səfər ərəfəsindəki dörd gün ərzində dəvənin yeyib içməkdən başqa işi olmur. O qədər çox yeyir ki, belindəki hörgüc 45 kiloqrama çatır. Dəvənin hörgücü onun piy anbarıdır və bu anbardan heyvan səfərdə olarkən istifadə edir.

Daha mülayim iqlimdə yaşayan sincabların isə yayda belləri qırmızıya çalan, qarınlarının altı açıq-sarı olur və heç qışda da rəngini dəyişmir. Sincablar su samurları, gəlincik, dələ kimi heyvanlarla yaxın qohumdur. Bütün bu heyvanlar uzun, düzgün qamətli bədənləri, uzun boyunları və iti dırnaqlı qısa pəncələrlə fərqlənirlər. Erkək gəlinciyin boyu 40 santimetrə, dişisinininki 33 santimetrə çatır. Quyruqlarının uzunluğu isə 10 santimetrədək olur. Qısaquyruq gəlinciklərin quyruğu təxminən iki dəfə qısadır.

“Xırda gəlincik” adlandırılan balaca heyvana Alyaskada və Şimali Kanadada rast gəlmək olar. Gəlinciklərin ən iriləri isə Birləşmiş Ştatların cənubundadır və bu canlılar il ərzində rənglərini dəyişməyirlər.

Bəndi ucaltmaq üçün qunduzlar çayın dibinə söyüd, qızılağac budaqları döşəyir, onların axıb getməməsi üçün üstünə daş düzür, lil daşıyır. Bənd ucaldıqca budaqları, ağac gövdələrini necə gəldi düzür. Çox vaxt yenicə kəsdiyi budaqlar suda kök atır, bir-birinə hörülür və bu, bəndi daha möhkəm edir.

Ağacı kəsmək üçün qunduz onun gövdəsində əvvəlcə bir-birinə paralel iki dənə dərin iz salır, sonra bu izlərin arasındakı hissəni qazıb çıxarır. Qalınlığı 2 santimetr olan budağı qunduz cəmi iki dişləmə kəsir. Qunduzlar daha çox qalınlığı 25 santimetrədək olan ağacları kəsirlər. Belə bir ağacı heyvan bir gecəyə yıxır. Qunduzlar adətən qızılağac, söyüd, qovaq kimi yumşaq ağac növlərinə üstünlük verirlər. Onlar ağac qabıqlarının yalnız iç tərəfini yediklərinə görə, qabığı soyulmuş ağac parçaları bəndin tikintisində sərf olunur. Bu bəndlərin hündürlüyü, adətən, 2 metrədən artıq olmur, amma əvəzində onların uzunluğu kifayət qədərdir!

Qunduz yuvasını çay, yaxud dayaz gölməçənin sahilində qurur. Yuvanın döşəməsi suyun səviyyəsindən yuxarıda olur, heyvan onun üzərinə ağac yonqarları döşəyir.

Qunduz yuvasının girişi isə mütləq suyun altında olmalıdır.

bir cavab

tikanlı ağaclardan, kollardan ən xırdaca yarpaqları belə, yaralanmadan alıb yeyə bilir. Əgər yeriyən zürafəyə diqqətlə göz qoysaq, bizə elə gələcək ki, o yeriməkdən çox taytıyır. Amma eyni zamanda düşməni tərəfindən təqib olunan zürafə saatda 50 kilometrədən artıq sürətlə qaça bilir və ən sürətli atı da ötüb-keçə bilər! Xarakter etibarilə yumşaq olan heyvan döyüşəndə çox təhlükəlidir. O, arxa ayaqlarıyla möhkəm şıllaq atır və başını çəki kimi hərhlərə ağır zərbələr endirir. Hətta şir belə zürafəni ovlamaq istəyəndə yüz ölçüb, bir biçməli olur.

Zürafənin səsi varmı?

Siz zürafə haqda düşünəndə ilk növbədə, yəqin, onun çox uzun boynunu təəvvürünüzdə canlandırırırsınız. Lakin bu heyvanın çox maraqlı bir xüsusiyyəti də var: zürafənin praktiki olaraq səsi çıxmır. Biz “praktiki olaraq” ifadəsini ona görə işlədirik ki, zooparkda müşahidə etdiyimiz zürafələr hərdən müxtəlif səslər çıxarırlar: məsələn, dişilər, əsasən nədənsə narahat olanda ahəstə-ahəstə mıqqıldayırlar; cavan zürafələr isə ac olanda lap buzov kimi böyürür.

Hər halda, zürafənin qırtlağı, demək olar ki, inkişaf etmədiyindən, biz onun səsi olmadığını söyləyə bilərik. Amma bütün başqa heyvanlar kimi, zürafə də bu çatışmazlığını çox inkişaf etmiş başqa keyfiyyətləriylə ört-basdır edə bilir.

Bundan başqa, onun bədəninə də xüsusi boşluqlar var ki, orada su ehtiyatı toplanır.

Məhz elə buna görə də dəvə su quyuları arasında neçə günlər sürən keçidlərə dözə bilir, yeməksiz isə daha çox davam gətirir, çünki hörgücündəki piy ehtiyatı ona uzun müddət kömək edir. Uzun səfərin axırında dəvənin hörgücü boşalaraq öz formasını itirir, yana sallanır. Hər keçiddən sonra dəvə mütləq uzun müddət istirahət etməlidir ki, gücü bərpa olunsun. Yeri gəlməşkən, bir məsələni də diqqətinizə çatdırıraq. Siz bilirsiniz ki, dəvə insanın qulluğunda durmağa, az qala hamıdan qabaq başlayan heyvandır? Məsələn, bu səhra gəmisinin xidmətlərindən hələ 3000 il qabaq istifadə edirdilər.

Sincablarda belə bəyaz xəz hardandır?

Sincab xəzi krallara layiq bir xəz sayılır və bunun da öz səbəbləri var. Qədim zamanlarda İngiltərədə bu xəzdən ancaq kral ailəsi istifadə edə bilirdi. Sonralar bu şərfə lordlar və dövlət rəsmiləri də layiq görüldü. Onların tutduğu mövqe haqda taxdıqları qara sincab quyruqlarının sayından nəticə çıxarmaq olardı. Ağ sincabın xəzi digər sincab növlərindən sıx olur. Yalnız soyuq diyarlarda – Kanada, Laplandiya və Sibirdə yaşayan sincablar ağ olur.

Ümumiyyətlə, gəlinciyi insanların dostu saymaq olar. Onlar ov edərkən cürbəcür parazitləri – siçanları, dovşanları, siçovulları və bəzi quşları məhv edirlər. Amma fermerlərin çoxu sizə toyuq hinlərini müntəzəm dağıdan bu heyvanların necə azgün düşmən olmasından həvəslə danışırlar. Bir gəlincik bir gecəyə 40-dək toyuq boğa bilər!

Qunduzlar nə yeyir?

Qunduz iri gəmiricidir və bütün başqa gəmiricilər kimi, onun da çənəsinin ön tərəfində yerləşən iki cüt kəsici dişi olur. Məhz bu dişlərlə o, ağacların gövdələrini, budaqlarını kəsir və onlardan həm yem, həm də bənd tikmək üçün inşaat materialı kimi istifadə edir. Beləliklə, qunduz öz həyatını, əsasən bitkilərin hesabına təmin edir – onların pöhrələrini, budaqlarını, su bitkilərinin köklərini yeyir.

Bəs görəsən qunduzlar niyə bənd tikirlər? Məsələ bundadır ki, qunduz suda yaşayır və qışda da aktiv həyat tərzi keçirir. Bunun üçün qunduz ən sərt şaxtılarda belə dibinə kimi donmayan, kifayət qədər dərin gölməçələr lazımdır. Ona görə də heyvan çayların, göllərin dəriniyini artırmaq üçün suyun səviyyəsini qaldıran bəndlər tikir.

Yayın axırında, yaxud payızda qunduz qış azuqəsini toplayır və yuvasının yaxınlığına yığır. Bu yem “anbarlarının” hündürlüyü hərdən 1 metrə çatır və yüzlərlə budaqdan, cavan ağacdən ibarət olur.

Opossum niyə quyruğundan asılı qalır?

Opossum Amerikada yaşayan kəsəli siçovula deyirlər. Onu bir çox cəhətlərinə görə maraqlı heyvan saymaq olar. Əvvəlcə bunu deyək ki, opossum “kəsəlilər” adlanan heyvan qrupundandır. Dişi opossumun qarında kəsəli olur və körpəsi həmin o kəsənin içində inkişaf edir.

Kəsəli heyvanlardan ən məşhuru Avstraliya kenqurusudur. Opossumun bədəninin uzunluğu 23-25 santimetr arasında olur, quyruğu isə 23-33 santimetrə çatır. Onun xəzi açıq-boz rəngdədir. Yalnız girdə qulaqlarında, nazik quyruğunda və barmaqlarında tük olmur. Arxa pəncəsinin orta barmağı qatlanıb istənilən digər barmağa toxuna bilər. Opossum özünün arxa pəncələrindən əl kimi istifadə edir. Uzun quyruğu kimi, pəncələri də ona ağaclara dırmanmaqda kömək edir.

Ümumiyyətlə, opossum vaxtının çoxunu ağacda keçirir, orda ov edir, orda qidalanır. Yemək yeyəndə pəncələrini azad etmək üçün heyvan quyruğunu budağa dolayıb başaşağı sallanaraq yeməyini yeyir. Opossum, sözün əsl mənasında, nə gəldi yeyir! Onların qida rasionuna xırda məməlilər, həşəratlar, xırda quşlar, yumurtalar, kərtənkəllər, çay xərçəngləri, meyvələr, göbələklər daxildir. Gecələr opossumlar meyvə bağlarına, toyuq hinlərinə baş çəkəməyi xoşlayırlar.

Mayakovskinin qızı 89 yaşında vəfat etdi

Böyük rus şairi Vladimir Mayakovskinin qızı, Helen Patrisiya Tompson kimi tanınan Yelena Mayakovskaya 89 yaşında Nyu-Yorkda dünyasını dəyişib. Rusiya mətbuatının yaydığı xəbərə görə, bu barədə V.Mayakovskinin ev-muzeyinin sosial şəbəkədəki sahifəsində məlumat var. Tompson 2 ay da yaşasaydı, 90 illik yubileyini qeyd edəcəkdə.

Qeyd edək ki, Patrisiya Tompson 20-dən çox kitabın müəllifidir. Onun ən məşhur əsəri "Mayakovski Manhettendə"dir. O, həmçinin Nyu-York Universitetinin fəlsəfə üzrə professoru olub və sosiologiya, ailə iqtisadiyyatı sahələri üzrə mütəxəssis, həmçinin redaktor kimi fəaliyyət göstərmişdir.

V.Mayakovskinin, qızı ilə uzun müddət əlaqəsi olmayıb. Ədib qızı ilə sonuncu dəfə ölümündən iki il əvvəl – 1928-ci ildə görüşüb.

Oxucuların nəzərinə

Tərcümə Mərkəzinin nəşr etdiyi (Xuan Rulfo – "Pedro Paramo", Matilda Urrutia – "Pablo Nerudayla yaşanan ömür", "Latın Amerikasına romanı", "Xilas yolunun yolçuları", "Bəşəri poeziya", Ernest Heminqvay – "Qadinsız kişilər", Akutaqava Rünoske – "Tanrıların istehzası", Jasmina Mixayloviç – "Xəzər dənizinin sahillərində", "Serbcə-Azərbaycanca lüğət", "Sözün Aydını", Oljas Süleymenov – "Az-Ya", "Candles (101 verses)" (şeir antologiyası), "Çexovdan Markesə qədər", "Modianonun seçilmiş əsərləri", "Boliviya gündəliyi", "Bizim həyatımız - bir şəhər damlası" "7 pyes") kitabları şəhərin aşağıdakı kitab mağazalarından əldə edə bilərsiniz.

- Akadem. Kitab mağazası
- Kitab klubu mağazası
- Akademiya Kitab Mərkəzi
- Kitabevim.Az mağazası
- (28 may metrosu ətrafındakı kitab mağazaları)

Oliver Stoun Hillari Klintonu korrupsiyada günahlandırdı

Amerikalı rejissor Oliver Stoun prezident seçkilərində Demokrat Partiyasından olan Berni Sandersi dəstəkləyəcəyini bildirdi. Bu barədə "RIA Novosti" agentliyi xarici mətbuata istinadən xəbər yayıb. "Mən Berni Sandersin adına and içərim, o, yeganə namziddir ki, maliyyə sahəsində sağlam qərarlar qəbul edəcək, bizi xarici müdaxilədən xilas edəcək, ordunu geri çağıracaq və trilyonlarla dolları hirsə, kinə, ədavətə sərf etməyəcək. Vətəni qorumaq üçün həmin məbləği xalqa, məktəblərə və infrastruktura xərcləmək daha düzgün olardı," – deyərək rejissor vurğulayıb. O, əlavə edib ki, Sanders siyasətçilərimiz arasında korrupsiya ilə mübarizə aparan yeganə şəxsdir. Hillari Klinton korrupsiyaya bulaşmış insandır."

Xatırladaq ki, O.Stoun kəskin siyasi mövzular əsasında çəkdiyi filmləri ilə məşhurdur. Onun filmlərinin qəhrəmanları prezidentlər Riçard Nikson, Con Kennedi və Corc Buş olub. Keçən il rejissor Rusiya prezidenti Vladimir Putin haqqında film çəkmək istədiyini bildirmişdi.

ABŞ-da Stiven Kinqin "Parıltı"sı ekranlaşdırılır

Məşhur Amerika yazıçısı Stiven Kinqin "Doktor yuxu" kitabı əsasında film çəkiləcək. Bu barədə Böyük Britaniya mətbuatı xəbər verib. Çəkilişlərdə bilavasitə iştirak edəcək Stiven Kinq həm də filmin prodüseri olacaq.

"Doktor yuxu" müəllifin 1977-ci ildə yazdığı və böyük şöhrət qazanmış "Parıltı" əsərinin davamıdır. Əsərin əsas süjet xəttini baş qəhrəman Denni Torrnsın, balaca qızcağı vampirlərdən xilas etməsi təşkil edir.

Yeni filmin rejissorunun adı hələ məlum deyil. Lakin ehtimallara görə, filmin çəkilişi "Doktor Haus" serialının rejissoru Brayan Sinqerə həvalə olunacaq.

Xatırladaq ki, "Parıltı" adlı qorxu romanı 1980-ci ildə ekranlaşdırılıb. Baş rolda əfsanəvi aktyor Cek Nikolson çəkilib. 1997-ci ildə isə romanın motivləri əsasında üçseriyalı mini serial çəkilib.

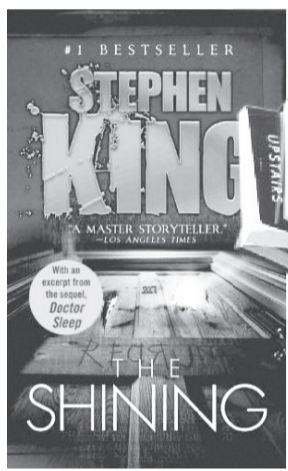
Mistika janrında olan "Doktor yuxu" romanı 2013-cü ildə qələmə alınıb.

○ "BBC"-nin verdiyi xəbərə görə, İkinci Dünya müharibəsindəki iştirakına görə "Şırlıtlı sular qəbiləsinin başçısı" titulu almış məşhur tarixçi, yazar, hindu əsilli Co Krou 103 yaşında ABŞ-ın Montana ştatında dünyasını dəyişib. ABŞ ordusunda xidmət etdiyi zaman Krou, qəbiləsinin dörd sınağından keçdikdən sonra bu titula layiq görülüb. Belə ki, o, düşmən ordusunun tərkisilahlı edilməsində və atlarının qaçırılmasında iştirak edib.

Ordudan qayıtdıqdan sonra öz qəbiləsinin tarixini araşdırmaqla məşğul olan Co Krou tanınmış alim kimi şöhrət qazanıb. ABŞ-da yerli xalqların tarixini araşdıraraq qəbilə başçısı 90 yaşından sonra da hinduların tarixinə aid mühazirələr oxuyurdu.

2009-cu ildə ABŞ prezidenti Barak Obama Co Krounu "Azadlıq" medali ilə təltif edib. Krounun təltif edilməsi haqqında Ağ Evin yaydığı məlumatda deyilir: "Onun Amerikanın qədim xalqlarının tarixini araşdırması və onların mədəniyyətlərinin qorunub saxlanması sahəsində gördüyü əvəzsiz işlər gənc amerikalılar üçün nümunədir".

Məşhur hindu tarixçisi 103 yaşında vəfat etdi

"Məxfi materiallar" serialının ulduzunun qalmaqalı romanı

Amerikalı kinoaktyor, "Məxfi materiallar" və "Azğın Kaliforniya" serialları ilə tanınan Devid Duxovni yeni kitab yazıb. Özünü yazıçı kimi sırayan Duxovnin əsərinin adı qərribədir.

Bu barədə "The Washington Post" qəzeti məlumat verib. Əsərin adının tərcüməsi təxminən belədir: "Denkin darlanmış bakenbardı". Romanda əsas hadisələr keçən yüzilliyin 70-ci illərində cərəyan edir. Uzun illər atası ilə küssülü olan əsərin baş qəhrəmanı Ted Fullilov ölüm ayağında olan atasına baş çəkməyə gedir. Romanın əsas süjet xəttini də ölüm ayağında olan atanın oğlu ilə münasibətləri təşkil edir. Xatırladaq ki, bir müddət əvvəl Devid Duxovni Holivud Şöhrət xiyabanında "ulduz" qazanmışdı.

Hazırladı: NARINGÜL

